

GÁRDONYI GÉZA

DÁVIDKÁNÉ

I.

A mezőn egy lovas ember haladt. Ballagó lépésekben vitte a ló Kőrös városa felé. A lovason fehér szűr volt, a fején meg felgyúrt karimájú posztó-süveg. Arca a mellére kókadozott. Aludt.

A ló is, mintha aludna: lomhán, bólingató fejfelé lépegetett a város felé. Egyszer aztán megállott, és beleharapott az út szélén zöldelő harmatos lapuba.

A lovas akkor fölemelte a fejét.

Fiatal parasztleány. Azt lehetne mondani, Napoleonhoz hasonlít. De bolondság volna az ilyen összehasonlítás, mert ebben az időben, mikor ez a leány Kőrös városa felé igyekezik, Napoleonnak még az öregapja sincs a világon. Az esztendő száma: 1650.

A leány tehát fölébredt, és megrántotta a kantárt.

- Hajnalodik, - mondotta, ahogy a vörösödő égre nézett.

És nyújtózkodott, és ásított.

Aztán hozzáverte a sarkát a ló oldalához, s a ló tovább poroszkált a város felé.

A vetéseket szántások váltották fel. Aztán egy hervadt kukoricásföld következett. Öles magas elszáradt kukorica. Tavalyról maradt úgy. A gazdája vagy nem akarta felszántani, vagy hogy más vidékre költözött a török elől.

Május-végi időben, mikor minden zöldül, éktelenség volt nézni azt a lábon maradt kukoricagórét. Dehát abban az időben lehetett olyat látni másfelé is.

A lovas odaért. Egy kékruhás parasztnő lépett ki a kukoricásból.

- Bácsi! - mondotta, - az Isten áldja meg, kísérjen be a városba.

És csöndesen hozzátette:

- Jó reggelt agyonisten.

Fiatal, fehérarcú leány volt. Fehérből arcú, mint a parasztleányok szoktak lenni, és szomorú.

- Jó reggelt, - felelte a leány.

Megrántotta a ló kantárát, és lassúbb lépésekre fogta. Szótlanul mentek. A leány rápillantott olykor a leányra, szép világos barna hajára, piros csizmájára.

- Én ösmerlek ám téged, - szólalt meg egyszer.

És megpödörte a bajuszkáját.

A lány csodálkozva nézett a leányra.

- Ismer kend?

- Ismerlek, - felelte mosolyogva a leány, - Tegzős Ilona a te neved.

- Az. Dehát honnan ismer kend? Én kendet sohasem láttam.

A leány megint elmosolyodott:

- Láttál biz engem lelkem, csakhogy elfelejtettél. Én bizony megismertelek volna még ötven esztendő múlva is, a szemedről.

Kék szeme volt a leánynak, és a szemöldöke fekete. De hogy a szemöldöke közel volt a szeméhez, valami különös mélytekintetű szemnek látszott.

- Hát hol láttam kendet?

Már ő is mosolygott. Hogy megváltoztatta az arcát ez a mosolygás! A tavaszi kék ég mosolyog így a fehér felhők közül.

- Együtt jártunk mink lelkem az iskolába. Egy telet jártunk együtt. Csakhogy akkor te hét esztendő voltál, én meg tíz. Most én húsz esztendő vagyok, te meg tizenhét.

- Annyi, - felelte a lány.

- Hát nem emlékszel Kis Andorra? Engem nevettek az egzámenen, mikor azt mondtam, hogy három az Isten.

- Most már emlékszek. Adott nekem egyszer almát.

S barátságosan, melegen nézett a legényre. Ahogy mellette lépegetett, meg is himbálta karcsú derekát.

- Kend a Harangöntő Kisnek a fia.

- Az, - felelte a legény pislogva.

Az ébredő nap széles fényküllőt lövelt fel az égre. A legény leszállott a lováról és gyalog haladt tovább a lány mellett.

- Milyen takaros lány lett belőled, - mondotta. - Ha úri ruhában volnál, beillenél úri kisasszonynak.

A lány mosolygott, de mingyárt el is komolyodott utána.

- Bár volnék világ legcsúfabbja, - szólt búsan, fájdalmasan - hogy ne volna undokabb nálam a varangyos béka se.

- Hát miért! Mi a bajod?

- Mára esküszök Dávidka Ferencsel.

- A nyakatlan Dávidkával?

- Azzal a nyomorék-formával.

- Mára?

- Mára.

A legény fejet csóvál.

- Hallod ez furcsa.

- Úgy-e, hogy kendnek is furcsa. Csak az apámnak nem furcsa, meg az anyámnak.

- Apád? Hiszen neked már nem élt akkor az apád.

- Nem él már az anyám se. Buda Lőrinc nevelt föl engem, az is ad férjhez.

A legény megállt, mintha mellbe vágták volna.

- Buda Lőrinc? Hát él még Buda Lőrinc?

- Él. Ő most a bíró.

- És ott lakik a templom mellett?

- Ott.

A legény szemében komolyság sötétlett. Azonban csakhamar ismét vidám arccal szólott a leánynak:

- A szemed az oka, Ilona.

- Tudom, - felelte lesütött szemmel, búsan a leány. - A gyerek is hozzám kívánczik az anyja öléből, ha ránézek. Valami rossz szemmel vert meg az Isten... oh uram bocsá... még bizony megvakulok, ha ilyeneket mondok.

És elmosolyodott.

- Honnan jössz most? - kérdezte a legény.

- A szőlőből.

- Pánczél Örsétől.

- Honnan gondolja, hogy attól?

- Hát honnan jöhetne máshonnan az ilyen keserves szívű leány! Mit mondott a boszorkány?

- Azt mondta, hogy csak menjek hozzá.

- Mást is mondott.

- Ni hogy vallat!

A legény vállat vont:

- Ne mondd meg, ha nem akarod.

Szótlanul mentek tovább. Aztán a leány mégiscsak megszólalt:

- Hát azt mondta, hogy hamarosan özvegységre jutok.

- A manót.

- A boszorkány belenézett valami vizes tálba, és azt nézte ki onnan, hogy Dávidka a földben éri meg az esztendő fordulását.

A leány körülnézett:

- De ne mondja ezt el Andor senkinek.

A város kapujához értek. A kapu már tárva volt. Ilonát beeresztette a kapus szó nélkül, Andornak elébe tartotta a szakálas alabárdot.

- Idevaló vagyok én is, - mondotta a legény.

- Nem ösmerlek, - felelte a kapus.

- Idevaló Komádi bácsi, én ismerem, - szólt a leány.

A Komádinak nevezett város kapusa idegenül nézett borzas szemöldökei alól a legényre. A szűrt nézte, amely rózsásabb volt, mint a kőrösi szűrők. És futó pillantást vetett a legény süvegére és csizmájára is.

- Kis Mátyásnak a fia vagyok, - magyarázta boszusan a legény, - a Harangöntő Kisnek.

- Akit fölakasztottak?

- Annak.

Komádi csodálkozva nézett. Hümmmentett. Lebocsátotta a földre a feketült vasú alabárdot és rátámaszkodott az állával.

A leány már akkor elsietett. Kis Andor csak a szoknyája lebegését látta, ahogy egy kerítés mellett besurrant.

A legény a kapushoz fordult:

- Él-e még, - kérdezte, - az öreg özvegy Gombos Jánosné?

- Gombos Jánosné?

- Az. Az apám húga.

- Az apád húga?

- Az no, - szólt türelmetlenül a legény, - az apámé, akit felakasztottak.

És éles nézéssel metszette át a kapus otromba bámulását.

- Él, - felelte Komádi.

S lóértő szemmel nézte végig a legény paripáját.

- Ott lakik még a felső soron?

- Ott.

A legény megbillentette a süvegét és tovább ballagott.

A piacon már rakodtak az árús asszonyok. A kapukon innen-onnan ökrös szekerek jöttek elő. Néhol az udvarokon aprómarhát etettek az asszonyok.

A legény meg-megállt és nézett. Néha egy ház előtt állt meg, néha egy fa előtt. A templom előtt is megállt és a lépcső oldalkövét nézte, egy nagy márványkövet, amelynek fényes háta visszatörte a nap sugarait.

- Itt csúszkáltam, - szólt a köre mélázva a legény.

Mit nézett rajta! Azt, hogy a kő nem olyan nagy, mint amekkorának ő az emlékezetében tartotta. Ő bizony kétszer akkorának tudta, pedig hát a kő nem változhatott.

A ló rátette az állát a legény vállára.

- Megyünk, megyünk te bolond, - szólt a legény.

S megveregette a lónak a pofáját.

A városháza előtt megint megállott. Két gatyás ember ült ottan a csupasz földön. Keze-lába mind a kettőnek kalodában, s előttük két karón két kis vörös makrapipa, jelöl, hogy a bűnhődők dohányszívásban találtatódtak.

Az egyik még aludt. A másik fölemelte a fejét, és reggeli kedvetlenséggel mordult a legényre:

- No mit bámulsz? Emberen esik ez, nem ökrön!

A legény tovább haladt a két hosszú ház sor között. Egy háznál aztán megállott. Vén háromágú eperfa árnyékolta azt a házat, mintha keresztfa volt volna valamikor s az változott volna élőfává.

A ház maga alacsony, régi nádtetős. Éppen olyan, mint a többi száz meg száz parasztház: két ablak az utcára, a többi az udvarra; a padláslyukon paprika-fűzér; az udvaron gémes kút; hátul félszer meg istálló. Csak éppen, hogy a kapuk betűi változtak. Az eperfás háznak a kapuján a két bevéssett betű:

K. M.

A legény benézett a léckerítésen át az udvarra.

A kútnál egy kékruhás öregasszony mosta az arcát. Egy lompos fehér kutya mordult a kapu felé. Az asszony kinyomta a vizet a szeméből, és odanézett.

- Juli néném, - kiáltotta a legény, - eresszen be, Juli néném!

Mert a kapu zárva volt még.

Az asszony ahogy az előbb levette a két kezét a szeméről, azonmód fölemelve tartotta még a füle mellett, és bámult azon arca-vizesen, mindenképpen látóra erőltetve ráncos vén szemeit.

- Én vagyok, Juli néném, - szólt ismét a legény. - Én vagyok: Kis Andor.

Az asszony akkor hirtelen beletörülte az arcát a kötényébe és a kapuhoz sietett. Félretaszította a fanyelvet, és visszahátrált.

- Andor! Te vagy Andor?

- Én, én no, - szólt a legény.

Belépett és a lovát is behúzta maga után.

Az udvaron aztán kezét csókolt az asszonynak. Megcsókolta az arcát is.

- Seregeknek ura! - álmélkodott könnybe áradó szemmel az asszony. - Jaj édes lelkem! mingyárt elájulok!

- Azt pedig ne tegye, - felelt mosolyogva a legény. - Nincs miért.

- Hát honnan jössz? Hát élsz te? Azt hittem a török vitt el!

És összezsapta a kezét, majd a nyakába borult a legénynek, összevissza csókolgatta.

- Gyere beljebb lelkem. Jaj édes fiam te, csakhogy megkerültél! A lovadat gyere kössük be az istállóba. Jaj de megnőttél kedves virágszálam! De szépen fölemberegtél lelkem!

Aztán megfordult és a kapu felé szaladt:

- Szomszédok! Dávidka! Bozsó! - kiáltotta.

De a legény megragadta a karját:

- Ne hívjon senkit, néném. Majd később.

Bementek hát a házba. Az asszony kenyeret, szalonnát és égett bort tett az asztalra, és ismételten csodálkozott:

- Hát honnan jössz, honnan?!

- Apámtól, - felelte a legény, a kenyérből kanyarítva, - magának megmondhatom, hogy az apámtól jövök.

- A másvilágról? - kérdezte elszörnyedve az asszony, - a másvilágról jössz?

A legény már evett. Csak a fejével intett tagadón. Aztán nagyot nyelt, ivott a kancsóból és nyugodtan szólott:

- Az apám nem halt meg.
  - Nem halt meg? Hiszen felakasztották. Horváth hadnagy akasztatta fel a Gombosék szőlejében.
  - Hát az igaz, hogy felakasztották, - felelte a legény, - de azért nem halt meg.
  - Nem halt meg! Uram Isten, mit beszélsz te összevissza? Bolond vagy-e? Meg vagy te bolondulva! Jézus Mária!
  - Azt beszélem, - felelte nyugodtan a legény, - ami igaz. Maguk csak annyit tudnak, hogy az apám fölcsapott hajdunak, és lovat lopott; és hogy Horváth hadnagy éppen a szőlők alatt járt, mikor az apámat megfogták, aztán mingyárt fel is köttette.
  - Egy kajsziparackfára.
  - Arra. De nem lett volna szabad felakasztaniok, azt mondja az apám. Még a tyúklopóra is törvényt látnak előbb.
  - Mink is azt mondtuk.
  - Hanem hogy abban az időben sok volt a lézengő ember, hát a hadnagy mingyárt agyon is verette, akit megfoghatott.
  - Most is olyan pogány.
  - Hát aztán rosszul kötötték-e fel, vagy hogy eloldozta valaki, azt maga az apám se tudja. Csak annyit tud, hogy egyszer csak fölébredt a fa alatt és nem látott maga körül senkit se. Csak az Isten csillagait látta az égen. Én akkor éjjel kint háltam a tornácon. Az apám felköltött és magával vitt a kerten át. Egész éjjel mentünk.
  - Hát így vesztél el lelkem.
  - Így. Apám attól tartott, hogy ha még egyszer megfogják, hát még egyszer felakasztják. Azért vitt engem magával.
  - És hova vitt?
  - Messzire van innen az a hely, néném. A Tisza egyik kis szigetén vontuk meg magunkat. Apám ott nevelt fel. Most is ott van.
  - És miből éltetek?
  - No bizony, ne gondolja, hogy orzásból. Apám akkor szent fogadást tett a szegedi fekete Szűz Mária lábánál, hogy soha többet míg él, nem nyúl a máséhoz. Halász lett. Engem becsületben nevelt és csak most, hogy eljöttem, most beszélte el, micsoda vétkes életet hagyott itt Kőrösön.
  - És most is halász?
  - Most is. Kunyhóban lakik télen-nyáron a szigeten. Mikor el-elfogyott a kenyerünk, halat vittem be a városba és eladtam.
  - Istenem, Istenem, - szólt a könnyeit törülgetve az öreg asszony, - de szeretném látni. Azóta már az is megöregedett.
  - Fehérre, - felelte a legény.
- Elvégezte a reggelizést. Fanyelű bicskáját a mellénye zsebébe tette.
- Ne beszéljen erről senkinek se néném, - szólott komolyan. - Mondja inkább, hogy a törökök vittek el engem, és hogy megkerültem. Hanem én álmos vagyok. Éjjel jöttem.

- Feküdj le lelkem. Ágyat bontok.

A szomszédból muzsika hangok szálltak át. A cigányok igazgatták a hegedűiket. Egy cimbalom hangolása pengett olykor belé.

- Itt lakodalom lesz, - szólt az öregasszony. - Dávidka Feri esküszik. De talán azért tudsz aludni.

- Ne bontson ágyat, - mondta a legény. - Sohasem aludtam ágyban.

Azzal végigdobta a karoslócán a szűrét, és ráfeküdt.

II.

Éjfélkor a cigányok rázendítették a menyasszony-kisérőt, és a fiatal pár átment a kis kétszobás kerti hajlékba.

A vőlegény ugyan már jól elviselte a legényszűrt, nem is egyet pedig, de azért öregnek se mondható. Fiatal feleség mellett fiatal Mathuzsálem is.

Dávidkáék különben is abból a kesefajból valók, amelyiknek csak harminc esztendősen korában nő egy kis ürgebajusza, a hajuk meg olyan szeszínű szőke, hogy meg se őszül, csak egyszer fehérre válik.

Hát bizony, ha embernek nem is, de legénynek vén legény volt már Dávidka Ferenc. Hosszú legénységében mindig a módos lányok körül forgolódott, de bizony azok inkább a kútba ugráltak, hogysen hozzámenjenek. Utóljára aztán Dávidka ráütött a zsebére és azt mondta:

- Nem kérek többet: veszek!

És vett.

Ime ott halad vele a vett leány az égő gyertyák között, amikkel sorfalat állnak a fehér ruhás nyoszolyó-leányok, kékruhás ifjú-legények, a kerti házig. Dávidka diadalmasan lépeget. Nyakatlan halfeje büszkén és ragyogón ül a vállai között. A menyasszony halaványan, lesütött szemmel megy mellette.

A cigányok még egy altató nótát játszottak az ablak alatt, azután nem maradt ott más csak az egyik vőfély, aki kivont karddal állott a ház előtt.

Állott, míg odabent az első házban újra rá nem kezdték a muzsikát. Akkor visszadugta a kardot hüvelyébe és pipát vett elő a dolmánya zsebéből. Kicsiholt és rágyújtott. Szívta jóízűen, arccal a ház felé vigyázva.

Félóra mulva fölváltotta a másik vőfély, egy szikár magas legény.

- Van-e dohányod? - kérdezte susogva.

- Van, - felelte a másik.

És átadta a dohányzacskóját.

- Ne soká maradj, - szólt a hosszú legény a pipáját tömködve, - inkább gyakrabban váltsuk föl egymást.

A másik a ház felé pillantott:

- Pajtás, - susogta, - baj van Petenden.

- No.

- Hát tudod, ahogy itt álltam, hozzám vert a beszéd a házból.

- Mit beszéltek?

- Nem kellene tán elmondanom, de tudom, hogy te is kerülgetted az Ilonát. Hanem adj kezet, hogy nem mondom tovább.

A legény kezet nyújtott.

- Hát tudod amint beértek, a szoba egyszerre kivilágosodott.

- Gyertyát gyújtott az Ilona.

- Azt. Ez mingyárt gyanút keltett bennem, hogy mondok, minek ide a gyertya? Egyszer csak hallom, hogy aszongya: - Mit akar Ferenc? - Ej, aszongya a Feri, hát nem vagyok-e urad? - Uram az ajtón kívül, de nem idebent, - feleli a menyasszony. - Fenét, - mondja a Ferkó. Aszongya rá az asszony, hogy aszongya: - Elfelejtette kend, hogy mire esküdött? - Nem, aszongya a Ferkó, nem felejtettem el, de látod csak olybá vettem, mint a borbély biztatását, mikor fogat húz. - No, aszongya az Ilona, én nem vettem annyiba. Aztán sok mindent beszéltek még, de egydarabig nem hallottam a muzsika miatt. Mikor aztán a muzsika elszűnt, hallom ám, hogy az Ilona szinte kiáltva mondja: - Ha még egy lépést tesz felém, beleszúrom!

- Kést vett elő!

- Bizonyosan. Hogy kibe akarta szúrni a kést, nem tudom.

- Kibe? Hát a Feribe.

- Nem gondolnám. Meg a Feri attól nem is ijedt volna meg.

- Hát megijedt?

- Úgy elhallgatott, mint a töröklátó gyerek.

- Úgy kell neki!

- Mingyár rá hallottam aztán, hogy átmegy a másik szobába, és hogy a kulcs megnyikordul az ajtóban.

- Úgy kell a kutyának!

- Hallgass csak...

A két legény hallgatódzott. A gyertya már el volt oltva. Nem hallatszott többé semmi beszéd.

III.

Delet harangoztak, s Kis Andor még aludt. A konyháról zöldpaszuly-illat járta át a házat. Az öreg asszony be-befordult, és nézte a legényt. Még mindig csudálkozott, hogy előkerült a semmiből.

Dehát örvendezve csudálkozott. Hogyisne, mikor ő nevelte tíz éves koráig. A maga gyermekének tekinthette.

A harangszóra megmozdult a legény. Fölemelte a kezét, és kinyújtotta.

- Ilona, - rebegte álmotól zsibbadt nyelvvel.

Azzal fölébredt.

Csudálkozva nézett a nénjére meg az ajtóra.

- Hol az a kékszemű? - kérdezte az álom mámorában.

- Kit keresel?

- Ilonát, - felelte a legény.

Felült, és a szemét dörzsölte.

- Micsoda Ilonát?

- Tegzős Ilonát.

- Tegzős Ilonát? - szólt bámulva az asszony. - Most jöttek haza a templomból.

- A templomból?

- Onnan hát. Nem hallod, hogy muzsikálnak?

A muzsikaszó valóban átdünyögött a szomszédból. A legény fölkel.

- Álmodtam, - mondotta. - Bolond álom. Mikor jöttem, akkor találkoztunk. Azért álmodtam. No bolond álom.

Kiment az udvarra. Megnézte a lovát. Azután megmosakodott és ruhát váltott. Míg a nénje főzött, és habart, bejárta a házat, meg a ház mögött levő kis kertet. Nem volt az a kert nagyobb, mint amekkorára a szín árnyékot vetett: a többi régen megvette a szomszéd.

Az asztalnál aztán elmondta a legény, hogy minek jött Nagykőrösre.

- Beállok - azt mondja, - szolgálatba a város bírójához. Ha fel nem fogad, várok. Majd csak felfogadnak vagy katonának, vagy salitromfőzőnek, vagy akárminek.

- A bíróhoz! Mért éppen a bíróhoz?

- Annak sok a csimbókja néném. Az egyik csimbók az, hogy megtudjam, mit tennének apámmal, ha előkerülne?

- Csak nem akar tán hazajönni?

- Nem. Megszokta már ottan. Hanem azt szeretné, hogy én más városban megházasodhassak.

- Hát van valakid?

- Nincs. De most már benne vagyok az időben. Az apám szeretné megérni, hogy asszony legyen az oldalamon.

- Hát te is ott akarsz lakni fiam?

- Ott. Ha tisztázhatom az apám dolgát, akkor a városban fogunk lakni vagy valami olyan községben, ahol a török ingyen ad telket, házat, hapedig az apámnak a holtak között kell maradnia, akkor én is ott maradok vele a rejtekben. A halászatból megélünk, csakhoggy akkor nem házasodhatok meg soha.

- Mért ne házasodhatnál?

- Hát tudja ammiatt a barackfa miatt. Megtudhatná az asszony vagy a hozzávalói. Szóval az akasztófa nem illik be családi ereklyének.

- Dehát én még most se tudom, hogy hol van a te apád?

A legény a fejét rázta.

- Annak a helynek nincs is más tudója, csak az a jó Isten, meg én. Kigyelmednek meg ha meg is mondanám, mit tudna róla? Annyit tudna, mintha azt mondanám, hogy túl van az a hely az Operenciás tengeren.

*

A városbíró hivatalszobája azon a napon bázárhoz hasonlított.

Az asztalokon aranyos gyöngyházak kések, hófehér bodros kócsagtollak, hamvas gémtollak, kénsárga és piros karmazsinpapucsok, török, kardok, szőnyegek, pipák tarkállottak szerte rendezve. A földön meg az asztalok alatt egynehány szép rókabőr vöröslött.

A bíró még a tegnapi lakadalomtól zékányos fejjel ült a csillogó és tarkabarka mindenség között, s hasonlított az álmos pulykához, amely vörös-kék orrát lógatva bóbiskol az árnyékon.

A nótárius - fekete hajú kun ember - rendezgette a ládákból kirakott csecsebecsét.

- A nazur bégnek, - mondotta az írásba tekintve, - itt van egy téhely gyöngyházak kés. A tatár agának két rókabőr. A szubasának fehér darutoll, három. A kadinak egy kettős aranyos kés. Olcsóbb is megtenné, - szólott az írásból föltekintve.

A bíró fölnyitotta a szemét.

- Persze, persze, - mondotta, - adjunk neki egy pár papucsot.

- Még az is sok. A jancsár-aga deákjának is papucsot viszünk.

- Hát egy halat.

- Jó, - felelte a nótárius.

Rápörcögtette a lúdtollat a papírosra, aztán a tarkójára vakart.

- Mégse lesz elég az a hal. Míg a templomjavítás tart, nem adhatunk neki ilyen olcsó ajándékot.

- No persze, - felelte a bíró, - hát csak írjon föl egy pár papucsot.

- Inkább adjuk neki azt a kétágú kést, legalább lerázzuk a gondot erre az esztendőre.

- Jó, - felelte a bíró a szemét dörzsölve.

A nótárius újra törült, és újra írt, azután folytatta:

- A kihajának egy oroszlanos tallér. A kincstartónak egy arany. A pénzolvasónak öt forint.

- Azt az egy rossz forintot is közibe kell adni, amit tőle kaptunk.

- Az inasoknak egy-egy forint.

- Hát a sajtok?

- Hat.

- Méz?

- Két bödön.

- Hal?

- Holnap reggel itt lesz. Ezzel hát rendben vagyunk.

A nótárius bekiáltotta a tizedest. Elrakatta vele az ajándékokat egy vörösre festett vasasládába.

- Egy legény van itt, - szólt be a tizedes az ajtón, - bíró uramat keresi.

- Micsoda? Kicsoda?

- Az akasztott Kis Mátyásnak a fia.

A bíró nagyot nézett.

- A Mátyás fia? Hát van annak fia?

- Úgy látszik.

- Ereszd be.

A legény belépett.

Megállott az ajtónál, s állotta szótlanul, nyugodtan a bíró meg a nótárius nézését.

- Te a Kis Mátyás fia vagy? - kérdezte a bíró.

- Az vagyok.

- Hol voltál eddig!

- A töröknél.

- A török vitt el téged?

- Az.

- Mit akarsz most tőlünk?

- Valami szolgálatot kérek a városnál.

- Te? Szolgálatot? A városnál?

És a bíró, hogy ezt a három kérdést mondta, megduzzadott, mint a pulyka, mikor azt mondja: trululululu.

A legény összevonta szemöldökét, és a földre nézett.

- Ej, - szólt a nótárius, - hát talán... bíró uram.

És a legényhez fordult:

- Mit tudsz, fiam?

- Ha éppen a városhoz nem lehetne, kerti munkát is értek. Szívesen szolgálnék bíró uramnak vagy nótárius uramnak.

Ezt mondva, a bíróra nézett.

A bíró a fejét rázta.

- Fegyvert szívesebben viselnék, - folytatta a legény. - Próbáljanak meg könyörgöm, hogyan bánok a fegyverrel?

- Micsoda fegyverrel? - kérdezte a nótárius.

- Lándzsával, buzogánnyal, szóval hajító fegyverrel.

- Jól kezeled?

A legény felelet helyett előre lépett. Fölvett egy nagy gyöngyházaz nyelvű tört és a szűrét maga mellé ejtve, a sarokban álló szekrényre mutatott:

- Ott az a rózsza az ajtón, az a középső, piros.

A szekrény a terem végén állott. Pöriratokat tartottak benne. Körülbelül tizenöt lépésnyire volt a legénytől.

Fölemelte a kezét, és egyet suhintott.

A kés fehér villanással csapott el a kezéből, bele a szekrénybe, s megállott a középső piros rózsában úgy, hogy percekig remegett.

A két városembere nyitva felejtette szemét száját a kés után.

- Jó lenne ez a legény kísérőnek, - szólalt meg a jegyző.

- Jó ám, - felelte a bíró, - kivált mikor Budára járunk.

- Hát fogadja föl.

A bíró megdörzsölte bokrokban nőtt ritkás ősz szakálát.

- Mit mond a város?

- Mit mond a város? Hát egyszer talán már a magunk fejével is gondolkozunk bíró uram.

- De ez a Mátyás fia!

A jegyző vállat vont.

- Hát a Mátyás fia. Mióta tartja kigyelmed Istennek magát?

- Istennek?

- No persze. Az apák vétkét a fiakban csak az Istennek van joga megbüntetni.

A legény ezalatt a szekrényhez ment. Kirántotta belőle a tört, és visszatette az asztalra.

A nótárius szavára szeme könnybe lábadt.

- Azért jöttem haza, - mondotta elérzékenyült hangon, - hogy becsületes munkával éljek. Nincs egyéb vagyonom, csak a két kezem.

- Hát nem kellett volna hazajönnöd, - böffent rá a bíró.

- Bizony nem, - duplázott rá a jegyző, - mert aki idevaló, azért idevaló, hogy ne legyen idevaló. Mért nem jöttél alamizsnát kérni? Kap itten minden mendikáns, minden idegen, még a kódorgó derviseknek is adunk.

A bíró kedvetlenül vakarta az orrát.

A jegyző az ajándéktárgyakat rendezve, folytatta:

- Mindenki folytassa az apja mesterségét. Ha az apád lóköető volt, neked is annak kell lenned, meg a fiadnak, unokádnak is. A te ágad Kőrösön becsületes életet nem élhet a világ végeig.

A bíró föltek a süvegét.

- Hát jól van, - szölet, - szegödtetem, amire akarja nótárius uram. Szegödtetem, ha akarja csikósna is. De írja be a város könyvébe: „Szegödtettük a nótárius uram akaratjából.”

- Szívesen, - felelte a nótárius. - Az emberséget én soha nem fogom szégyelleni. Különbem is szegödtetésről van szó. Egyelőre csak velünk jár, valahányszor Budára megyünk. Kap ezért mindig negyven dénárt. Néha meg, mikor a salitromházhoz kell mennie, egymagát küldjük, akkor kap ötven dénárt. Lassankint megismeri a város, hogy micsoda becsületes, ügyes ember, aztán mindig többet bízhatunk rá.

- De ki felel érte, mikor egymagát küldjük?

- A néném, - felelte a legény. - Háza van itten.

A bíró fölkelt. Kövér kurta lábai végig topogtak a padlón. A süvegét hol föltek, hol letette.

A folyosón ekkor sarkantyúpengés hallatszött, s az ajtón egy természetes ősz katona lépett be.

Horváth hadnagy volt. Az végeztette ki annak idején a harangöntőt.

A legény elsapadt.

- Jó, hogy itt van, hadnagy uram, - szölet a bíró. - Nézze már micsoda kátyuban vagyok.

- No, - szölet a város hadnagya a lábát szétvetve és nagyot húzva tömött, ősz bajuszán, miközben a kardja körülbillegte a lábaszárát.

- Hát ez a legény itten, ügyes legény, derék fiú, de a város szolgálatába akar állani...

A hadnagy végignézte a legényt.

- Hogy hívnak, fiam?

Deli, jónövésű fiatal ember volt a legény, ha nem is magas, de erős.

A hadnagy kérdésére leszegette a fejét, s komoran nézett maga elé. Nem felelt.

- Kis Mátyásnak a fia, - szölet helyette a bíró. - A harangöntő Kisé. Fene ügyes kölyök. Gondoltam jó lenne a legényei közé.

- Hát éppen kellene egy.

- Nem akarok ott szolgálni, - felelte nyersen a legény.

S fölemelte a tekintetét. A melle kifeszült. És nézett a hadnagyra elszántan, dacosan.

A hadnagy sunyorított egyet a szemével. Paraszt nem beszélt még így övele soha. De aztán mégis csak zsebre dugta a markában jelentkező pofont, s a bíróhoz fordult. Röviden elmondta, hogy valami kőbor tatárok elhajtottak egy falka juhöt, és hogy azoknak az üldözésére indul.

Azzal elment. A sarkantyúja megint végigpengett a folyosón, végre nem hallatszött semmisse utána.

A bíró hümmögött, aztán a legényhez fordult:

- Hát jól van. A nótárius úr kedvéért fölfogadlak. Holnap reggel mingyárt be is állhatsz. Napfölkeltakor indulunk Budára.

IV.

- Te szegény szomorú asszony!

Kis Andor szólalt meg így. Inkább sóhajtásképpen mondta, mint beszédül, amint a sövénykerítésre rákönyökölve, a szomszédkertbe áthajolt.

Dávidkáné ült odaát, egy ernyősen meghajló vén barackfa alatt. Pad volt ottan. A barackfa alját fehér virághulladék borította. A szilvafa, a meggy, a cseresznye, minden virágzott. A kert azonban kopár volt még, csak egy hagymaágy meg egy cukor-borsóágy zöldült a fekete földben.

Dávidkáné a napon ült.

Oldalt pillantott, mintha azt gondolná, hogy valaki van a közelben. Az előbb valóban ott ült mellette az urának a húga, egy immáron huszonöt éves és szintén halfejú, rövidnyakú, szőke leány, de most eltávozott; bement a házba, s ott hagyta a varrását a padon az asszonyka mellett.

Dávidkáné pedig valóban szomorú volt és színtelen, mint aki beteg.

- Hol jár itt Andor? Régen nem láttam kendet.

- Egy hete.

- Azóta már ez a fa is elhervadt. Pedig milyen szép volt úgy-e? Nincs az a szép leány, akinél szebb nem volna a virágzó barackfa.

- A szilvafa is szép, - szólt a legény az asszony mellett virágzó fára tekintve. - Te olyan vagy, mint a virágzó szilvafa.

Elhallgattak.

Azután az asszony szólalt meg újból:

- Azt mondja Andor, hogy szomorú vagyok. Nem vagyok én szomorú Andor. Csak már én így születtem.

- Minek tartod magadat előttem Ilona? Én úgy sajnállak téged, mintha testvérem volnál.

Az asszony felvette a tűt, és újra varrásba fogott. Citromsínű szoknyát varrt a férje húgának, a vén leánynak.

- Majdnem mindennap látlak, - folytatta a legény. - Mindennap látlak a kerítésen át és mindennap szomorúbbnak látlak Ilona.

Az asszony fölemelte a szemét a varrásról. Olyan volt a szeme, mint a kék hamvas szilva. Mindig olyan volt a szeme, mikor elérzékenyedett.

- Hat mitől lenne jókedvem Andor? Tudja kend, hogy és mint vagyok.

- Ne kendezz engem, mint valami öreget.

- Jó, hát nem kendezem. Megszoktam. Hát tudja azt maga Andor, hogy egy hónap múlva esztendeje lesz, hogy férjhez mentem?

- Tudom. Arra is emlékszem, hogy az uradnak meg kellett volna halni egy esztendő alatt. Nem hal az meg Ilona. Tegnap láttam, mikor az ajtó előtt evett. Úgy eszik, mint a hízó, oszt annyit eszik, hogy nézni is szörnyűség.

- Bizony Andor nekem még Pánczelné se volt jóakaróm. Pedig azt a Szent Lászlós aranyat vittem el neki, amit az anyám hagyott.

- Ördög ragadja el a csúf boszorkányát, úgylis tűzre kerül előbb-utóbb.

- Már én rab leszek Andor mind halálomig. Az uram még egy hónapig kedvemben jár, azután Isten tudja mi lesz. De ne szóljon erről senkinek.

- Eddig se szóltam Ilona.

- Nekem meg jól esik, ha panaszkodhatok. Kinek panaszkodjak Andor? Maga az egyetlen, akivel merek erről beszélni.

Az asszony az ölébe tette a kezét és Andor arcába nézve folytatta:

- Eladtak engem Andor. Megtudtam, hogy háromszáz forintot kapott értem az apám.

- Hát nem a pör útján?

- Nem. A pert nem nyerte volna meg. Dávidka azt mondta, hogy ha én lehetek a felesége, akkor kifizeti.

A legény a fejét csóválta.

- És nem tudsz hozzászokni?

- Nem. Különös had ez Andor. Senki se szereti őket. Nem tudom miért, de senki, senki.

A Dávidka-had csakugyan azok közé a szerencsétlenek közé tartozott, akikkel nem tud össze-melegedni a más családból való ember. Van ilyen család mindig, minden községben. Kicsit talán sárgább a bőruk, kevesebb a szemöldökük mint másnak; vagy a kezük, lábuk, szemök állása különbözik valamiben a többiétől, vagy hogy a lelkök nem jóféle, de valamitől hűvös közte és köztük a levegő.

- Én azt hittem, megszoktad őket, - mondotta a legény, - hiszen mindennap együtt vagytok.

- Csak nappal, - szólt a menyecske.

S ijedten a két fülére kapta a tenyerét és szétpillantott mintha maga félne legjobban ettől a kicsúszott szavától.

De a legény megragadta a szót:

- Mit mondasz? Hát lehet ez házastársak között?

- Lehet, - felelte pirosra zavarodva a menyecske, - lehet egy esztendeig. De beszéljünk másról Andor. Mit csinált legutóbb a Zsuzsi?

(Zsuzsi a vén leány, akinek a szoknyája készül.)

Dávidkáné ezzel a kérdéssel elmosolyodva nézett a legényre. Az is mosolyogva felelt.

- Hát legutóbb, mikor is? ma reggel ahogy alszok a szín alatt, egy nagy ibolya-bokrétát hajított az ölembe.

- Jól járna vele Andor, ha elvinné.

- Még ha elvehetném is, gondolod hogy elvinném? Különben úgy vagyok vele, mint te az uraddal. Jó lány, szeret is engem, de mikor ráteszi a kezét a kezemre, mintha béka ülne ide.

Az asszony megint elmosolyodott. Cérnát vont a tübe:

- Jaj Andor, ha rólam is ilyeneket beszél...

- Nem. Veled, látod megmondom nyíltan, másképpen vagyok. Te csak egyszer fogtad meg kezemet. De az más volt.

- Más? Milyen?

- Nem tudom. Meleg volt. Még a hajam szálán is megéreztem.

Elhallgattak. Az asszony varrt. A nap rásütött a hajára és egynéhány szeplőcskét világított meg finom kis rövid orra körül. A kertben a méhek dönögtek és minden fa virágzott: a szilvafák sápadt fehéren, a barackfák pirosan.

Az asszony fölemelte a fejét

- Mire gondol most Andor?

- Nem mondom meg, - felelte röviden és komolyan a legény.

- Mondja meg.

- Vétek az amit gondoltam.

- Ha vétek is, nekem mondja. Hát nem azt mondta-e az imént, hogy testvérének érez?

- Nem lehet Ilona.

- Engem illetett az a gondolat?

- Téged.

Az asszony a házuk felé nézett. Fölkelt, letette a varrást és három lépéssel ott volt a legénynél.

- Meg kell mondania!

A legény komoran rázta a fejét.

Az asszony rátette mind a két kezét a legény kezére, mintha attól tartana, hogy az elmegyene tőle. Vagy talán csak annak az önkénytelen kifejezése volt ez a mozdulat, hogy a lelkét akarta tartani a lelkével.

- Andor, mondja! Most már akarom, hogy megmondja.

A legény mámoros szemmel nézett rá. Arcán átpiroslott a belső melegség.

- Akarom! - ismételte az asszony.

- Hát tudod... ha éppen kívánod... te akarod, hogy megmondjam, magad mondod, hogy akarod... hát azt gondoltam, ahogy a nap rásütött az arcodra...

- No mit? - kérdezte mosolyogva az üde kékszemű arc.

- Hogy szeretnék megcsókolni.

Az asszony lehúnyta a szemét. Ajkairól eltűnt a mosoly. Halvánnyá és kifejezéstelenné vált az arca. Olyan volt, mint a kincses láda, amely mielőtt felpattanhatott volna, még erősebben bezárult és eltakarta, ami benne van.

Visszaült a helyére. Hallgatott. Varrt.

- Haragszol? - kérdezte a legény.

Az asszony nemet intett a fejével. És ránézett. A szeme sötétkék volt és szomorú.

Csönd támadt köztük. A méhek beledönögtek a csendességbe. És az áprilisi nap megint csak odasütött a Dávidkáné gyöngé fehér orcájára.

A kert alján megdördült a rácsos kisajtó. Zsuzsi jött. Két nagy köcsög aludttejet lógatott a kezében, meg egy nagy karaj barna kenyeret szorított az egyik köcsögre. Ahogy a legényt meglátta, elpirult a válláig.

- Hát nekem nem hoztál? - kérdezte tréfásan a legény.

- Odaadom az enyimet, - felelte a leány.

- Köszönöm Zsuzsi, - felelte a legény. - Csak próbáltalak, hogy jó-e a szíved?

Aztán hozzátette:

- Az aludttejtől én mindig megrészegek.

Nevettek mint a gyerekek. Zsuzsi boldog volt, hogy a legény tréfálkozott vele. Oda is ment hozzá és az orrára akart pöccinteni a fakanállal.

- Üssed, üssed! - szólt nevetve a kékszemű asszony.

V.

Hogyan lesz az öregasszonyból boszorkány?

Páncélné özvegyen maradt. Se gyereke, se rokonsága, sem egyéb vagyona, mint két hold kis szőlő a város határában. Hát kihúzódott oda, és ott lakott magányosan télen nyáron.

De hogy az első tél zord volt, a szegény öregasszony odut ásott magának a szőlője alját átárkoló vízmosás partjába. Az oduba szénát hordott, s melegedett benne ahogy tudott. Később még tágasabbra vájta, kéménylyukat is fűrt reá. S ott maradt. Az odu délnek nyilott, s mikor a nap odasütött, meleg volt és világos.

Hogy immáran öreg volt az asszony, a szőlőbe kijáró nők néha tanácsot kértek tőle, s ő adott is szívesen, mint ahogy az öregek szoktak a fiataloknak. Adott gyógyító füveket is, amilyen a zsálya, a tisztos fű, a vassfű, az ezerjófű meg a boldogasszony-fűve, - ismeri a füveket minden öregasszony, s tudja melyik miről használ.

A tanácsok közül talán emlegették valamelyiket, a füvek között talán volt új is, amit eddig nem használtak. Páncél Örzsének lassankint tudós híre támadt Nagykőrösen, meg a puszták népe között. De ő erről eleinte mitsem tudott, s talán mikor először kértek tőle *bájos italt*, ő maga csudálkozott a kérésen.

Csak az első kérések teljesítése volt nehéz. De hogyan tagadja meg, mikor leteszik a tyúkot az ajtajához, odadugják a pénzt az asztalára, és ha ő valamire azt mondja, hogy *nem tudom*, vagy azt, hogy *nem lehet*, csak az következik utána, hogy még inkább rimáncodnak és még több ajándékot raknak le a hajléka elé.

Hát adott tanácsokat, s egyre többet és egyre különösebbeket. Akaratlanul is tudója lett sok titoknak, lelki rejtelmeknek és természeti rejtelmeknek. És öregasszonyok szokása szerint beleavatkozott a családok ügyeibe.

A nagykőrösi régi jegyzőkönyvekben föl van jegyezve, hogy Páncél Örzsét 1654 július 30-án megégették.

Egy áprilisi napon Dávidka Zsuzsi is megkereste. Bujkálva ment hozzá a szőlők között, meg a komlóval sűrűn benőtt árokban.

A boszorkány kint ült az ajtajában s hervadt barna arcát a nap felé tartotta. Talán fázott, talán csak úgy mint más földi állatok, szerette a napot. Mikor meghallotta, hogy a törmelék ropog az árokban, bement és tüzet rakott, s a tűz mellé egy vizes tálat tett. Abban a tükörben mindig meglátta, ki lépett be hozzá.

- Dávidka Zsuzska, - mondotta, annélkül, hogy megfordult volna, - vártalak. Tudom mi hajtott ide, tudom.

Hogyisne tudta volna: minden nőt egy erő hajt a boszorkányhoz: a szíve.

A leány félénken rebegte:

- Egy tallért hoztam, egy oroszántallért. Adjon érte *valamit* Örzsé néni.

- Hogy hívják a legényt?

- Kis Andornak.

- A Harangöntő fia?

- Az.

- Mellettetek lakik?
- Szomszédunk.
- Hol szokott hálni?
- A szín alatt.
- Hozzáléphetsz mikor alszik?
- Talán a kerítésen át.

A boszorkány egy csomó fűvet és gyökeret vetett a tűzre. A lángolás elszűnt, csak egy sűrű sárga füstoszlop emelkedett a tűz fölé.

- Nézz ebbe a vízbe, - szólott a boszorkány.

Zsuzska a tál fölé hajolt.

- Mit látsz?
- Nem látok semmit, - felelte a leány.

A boszorkány a víz fölé hajolt.

- Hallgass ide. Én látok benne három holdat meg egy sárkánykígyót. A három hold három hónapot jelent. Ha azalatt magadhoz nem bírod hajlítani, valakinek a dühe elpusztít.

- A bátyám...

- Lehet, hogy az, lehet, hogy más.

- Mit cselekedjek?

A boszorkány nem felelt. Átfogta az egyik térdét és a tűzre nézett. Megvárta míg a láng újra fölcsap. Akkor annélkül, hogy megfordult volna, így felelt:

- Szent Györgynap éjjelén kelj fel. Eredj ki éjfélkor a temetőbe. Kerülj meg ott egy sírt hétszer, és mondj el azalatt hét miatyánkot, hét üdvözetet.

- Kálvinisták vagyunk, - szólt a leány összeborzongva.

- A miatyánkot mondhatod a kálvinistákét. Az üdvözetre megtanít akármelyik pápista asszony. Az imádságot úgy mond, hogy ki ne fogyj belőle. Akkor térj haza. Végny magadra asszonyruhát és lopózz a legényhez. Térdelj le a fejénél, és ezt súgd a fülébe háromszor: „Dávidka Zsuzsi szép, Dávidka Zsuzsi kedves”. Azután kezdj el magadban egy miatyánkot. Mikor odaérsz, hogy: mert tied az ország, ahelyett hajolj megint a füléhez, és ezt súgd bele háromszor: „Szereted, bizony szereted Dávidka Zsuzsit”.

Elhallgatott.

A leány várt még.

- Nincs tovább?

- Nincs. Másnap iparkodjál úgy találkozni vele, hogy senki ne lásson benneteket. Szeretni fog.

A leány kitántorgott a füstből és mélyen beszívta a tiszta tavaszi levegőt. Azután az árokba ugrott és abban futott hazafelé.

VI.

A körösi bíró havonként kétszer-háromszor is megfordult Budán. Ahhoz a porhoz, amely kőnél erősebben tartotta a szultán birodalmát, a körösiek adták a salitromot. Ők söpörték. Ők hordták Budára nagy társzekereken. Ők is főzték ki Budán a Szent Gellérthegy alatt. Azért aztán föl voltak mentve minden más adótól: a tömérdék ingyenfuvarától, palánkhordástól, várépítési munkáktól, amiknek megint sok minden más munka a következménye. Persze a török minden esztendőben elfelejtkezett egynehányszor a körösiek kiváltságairól, s olyankor mindig fel kellett vonulnia egynehány városi embernek a nagyságos basa elé. Bizony ha meggyúlt a baj, kocsisámra vitték az ajándékot, még tehenet is, borjasat néha, s velük mingyárt a nagy szekér szénát is. A török nem vett pénzen még füvet se.

Hát azt a sok hivatalos járást-kelest kísérte Kis Andor.

Mikor az évi és ünnepi ajándékokat vitték, akkor Kis Andor fegyveresen ment a többi között. Délceg és bátor fiú volt, s olyan lovas, hogy futtában fölkapta a kardot a földről. Hát csakhamar rábízták a börtarisznyát is, amelyben közönséges járásban a pénzt hordták. Nincs az a török, amelyik elfogja az ilyen lovast.

Egy áprilisi nap délelőttjén éppen visszatérőben voltak - salitromot vittek fel, s egynehányan a hetivásár kedvéért is csatlakoztak hozzájuk, mint például Dávidka Ferenc, - mikor Cegléd közelében hirtelen beborult az ég, és forgó portölcsekre jelentek meg az országúton.

- Jó termés lesz, - mondotta a bíró, - a korai égháború mindig jót jelent.

- Tyűh, - kiáltotta ugyanabban a pillanatban Dávidka Ferenc, - bizony még elázik a selyemkendő!

Egész úton a nagy hagymaszínvörös selyemkendőt emlegette. A feleségének vette Budán egy török kalmártól, és hogy össze ne gyűrődjék, a hátára kötve hordta, durva fahéjszínű papirosban.

Nyugtalanul lovagolt előre, és nagycsizmás rövid lábait sűrűn ütögette a pejko oldalához.

Egy lakatlan tanya fehérlett ki oldalt a mezősegből. A bíró hátra kiáltott a szekereknek:

- A tanyára!

Mielőtt azonban letérhetek volna az útról, széles porfelleg kerekedett velük szemben is Cegléd felől. A folyamként hömpölygő porban piros pontok himbálóztak.

- Törökök! - kiáltotta Dávidka.

És visszanyargalt szekerek közé.

- No jól járok, - szólt aggodalmasan, - ha elveszik ezt a szép selyemkendőt.

- Térjetek ki! - harsogta a bíró az ülésen felemelkedve.

A szekerek oldalt húzódtak. A lovas katonák leszállottak a lovukról. Mert nem volt szabad abban az időben a magyarnak lóháton maradnia, ha törökkel találkozott.

A porfellegből kilenc szpáhi kerekedett elő.

Egy szélesvállú fiatal török közülök ugratott előre, s egy rántással megállította a lovát.

- Kik vagytok? - kérdezte magyar szóval.

- Körösiek vagyunk, - felelte a bíró.

- Mi van a kocsitokon?

- Nincs itt uram, semmi: most jövünk Budáról.

A fiatal török vékony gyermekhangon beszélt, noha jól túl lehetett a huszadik éven.

Egy szekeres odasomfordált a nótárius mögé, és azt mondta halkán:

- Vigyázzunk nótárius uram. Ez fene horgas pogány.

- Ismered?

- Török zshivány. Hol szolnokinak, hol szegedinek mondja magát.

A török, ahogy ott táncolt a lova a kocsi mellett, beledöfött a kardjával a saroglyán levő motyóba.

- Hát ez micsoda?

- Ruhaféle a város népének.

A török nevetett:

- Minek annak a ruha? Ibrahim, Balik, - kiáltotta hátra - szedjétek le a kocsiról!

A bíró föltette a süvegét, és a zsebébe nyúlt:

- Nem szabad engem bántanod. Ihol a nagyságos basa írása. Meg ne keserüld!

A török elkapta az írást és a szélnek dobta.

Ekkor a többi magyar is fölcapta a süvegét. A lovasok nyeregbe ugrottak. De a fegyverükhöz még nem nyúltak, kezdje a török. Ne mondhassák, hogy a magyar támadta meg őket.

Dávidka is nagysebten felmászott a lóra. Ahogy háttal fordult a töröknek, a török szeme megakadt a batyun. Belepiskált a dárdájával.

- Hát te mit viszel!

A dárda végighasította a papirost. A vörös selyemkendő kileffent.

Dávidka a kardjához kapott.

A török azonban nem eresztette el többé a kendőt: ahogy beleakadt a dárda vége, csak húzta, göngyölgette magához, motólalta a dárdanyélre.

- Mi a fene ez a hosszú? No lám: selyemkendő.

Dávidka féllábbal a kengyelben, egy kézzel a nyeregbe kapaszkodva, másikkal a kardját fogva, azt se tudta, mit tegyen: üssön-e vagy a kendőjét fogja.

- Vágd! - kiáltotta a nótárius.

Dávidka nekivágott. A kard a dárda vasát érte és ketté törött.

A török elejtette a dárdát, jobbjával meg a kardjához kapott.

A Dávidka élete csak annyira volt kimérve, ameddig a kard megvillan a feje fölött.

Ebben a pillanatban valami lapos tányérforma repült a török arcának, úgy hogy az egyszerre vérbe borult. A kard és dárda leesett a kezéből s ő maga a lova nyakán át lefordult az út porába.

Mindez egy pillanat alatt történt.

De már akkor a többi legény is fegyvert rántott, s neki a pogánynak. Talán mind levágyják, ha egy nagy szélroham olyan nagy porfelhőbe nem burkolja az egész harcot, hogy mindenki kénytelen behunyni a szemét, míg a por el nem vonul.

Abban a porfelhőben menekültek el a törökök.

- Ki ütötte le ezt a latrot? - kérdezte a bíró, a szemét törülgetve.

Senki se felelt.

Dávidka egy nyeletlen ásót vett föl a földről a török mellől.

- Ezzel találta, - szólt a kiállott ijedelemtől remegve.

- Dehát melyitek?

- Kis Andor, - felelték hárman is.

A legény kedvetlenül nézett az ásóra.

- Derék ember vagy fiam, - mondotta a bíró. - Egy forintot kapsz ezért.

És a jegyzőre tekintve, így egészítette ki a szavát:

- A város pénzéből.

- Éntőlem is, - felelte Dávidka a kendőt visszarendezve a batyuba. - Megmentetted az életemet.

Hogy erre mindenki elmosolyodott, Dávidka megröstellkedve folytatta:

- De nemcsak egy forintot adok én neked, hanem akármit, amit kívánsz. Itt, tanuk előtt mondom, hogy megadom.

A kezét nyújtotta. Andor azonban úgy tett, mintha nem látná: azzal foglalkozott, hogy az ásóját visszadugta a tarisznyába.

- Nem kell semmi, - felelte röviden.

Ideje volt, hogy földel alá jussanak. A zápor nem is cseppekben, hanem patakokban ömlött a viharzó magasságból.

A lakatlan tanya pajtájában tüzet raktak a legények és szárítgatták a ruhájokat. Holmi töredékszalma is volt ottan. Azt odanyalábolták a tűz mellé, a bírónak meg a nótáriusnak, s azok mingyárt le is heveredtek, a többiek meg körülülték őket és beszélgettek.

Andor félrefeküdt, mintha álmos volna. Az arcán látszott is valami bágyadtság, de azért nem aludt, csak a szeme volt behúnyva.

A tűz mellett a rabló töröknépről folyt a beszéd. Nincs miattuk nyugta a magyarnak. A mult őszen tizennégy falu népe kerekedett fel és húzódott az erdős felvidékre. Ott hagyták földjüket, házukat a töröknek, szedje be az adót ahogyan akarja.

- Kipusztul az egész ország! - szólt elkeseredetten a bíró.

- Száz esztendő múlva nem lesz magyar a világon, - mondta rá a nótárius. - Olyanok leszünk, mint más elpusztult népek, akiknek a neve se maradt fenn. Mi maradt a dákból, a gótból, keltából, gepidából? A nevük csak. Mi maradt a görögből? Egy könyv: Homerosz. Nekünk még csak egy könyvünk se marad.

- Nono, - szólt a bíró, - magyar azért marad, ha elpusztul is az ország. Lám a tatár is elpusztította az országot, mégis vagyunk.

- Kigyelmed paraszt ember, - szólt a nótárius a tűzbe mélázva. - Kigyelmed nem tudja elképzelni a világot magyar nélkül. De lássa én tanultam históriát, én tudom, hogy a nemzetek épp úgy meghalnak, mint az emberek. Az erősebb állat elpusztítja a gyöngébbet. Ez a törvény.

- De mink nem vagyunk állatok.

- Ragadozó állatok vagyunk, bíró uram. A történelem ezt bizonyítja. Kezdetben minden ember külön élt, családosan, mint az oroszán, - így támadott mindent: állatot, embert, ami eléje került. Aztán csoportokba verődött, mert azt látta, hogy sokadmagával erősebb. Mi lesz később: nem tudom. De a világ rendje az, hogy egyik nemzet annyit vegyen el a másiktól, amennyit csak lehet.

A bíró nem értette ezeket a szavakat, sem az ott ülők. Igaz, hogy a nótárius nem is annyira nekik beszélt, mint inkább magának.

- Ügyes gyerek ez az Andor, - szólalt meg a bíró, hogy a nyomott gondolatok alól szabaduljon.

- De mondd csak fiam, minek neked ez az ásó?

A legény fölemelte a fejét. A szeme pillogásáról látszott, hogy zavarja ez a kérdés. Egykedvű, nyugodt ember volt pedig máskülönben. Sohase nevetett, se nem haragudott.

- Azért vettem, - felelte, - hogy munkát vállaljak.

- Okosan van, - fiam, bólintott rá a bíró. - Tebelőled hát mégis csak becsületes ember lesz.

A *tebelőled* szón akarat nélkül is olyan nyomaték volt, hogy a társaság egy pillanatra elhallgatott.

A legény fölkelte és sötét szemmel nézett a bíróra.

- Én, - felelte nehéz hangon - nem tehetek arról, ami *volt*.

- Nono, - szólt csillapítón a nótárius, - a bíró úr éppen a jót keresi tebenned.

A bíró is enyhíteni iparkodott a szaván:

- Az apád is becsületes ember volt, - mondotta, - egész életében becsületes volt, csak az utolsó esztendőben változott meg, mikor a török elvette adóba a tehenét is.

- A város vette el, nem a török, - felelte komoran a legény.

S a bíró csizmájára fordította a tekintetét.

- Az mindegy, akár a város kezével vette el a török, akár a magáéval, - mentegetődzött a bíró.

S hogy el ne mérgegyen a beszéd, sóhajtott egyet:

- Hej, ügyes ember volt szegény, Isten nyugtassa, még harangöntő is lehetett volna belőle.

A legény éles, kémlelő pillantást vetett a bíróra, azután a tűzre fordította a nézését.

Dávidka szalonnát pirított a tűznél. Ahogy megpirult a szalonnaszelet, felnyújtotta a vesszőn a legénynek:

- Egyél öcsém.

- Köszönöm, - felelte Andor és fejét rázva, - nem tudnék most enni.

- Nem haragszol tán rám?

- Miért haragudnám?

És hogy megmutassa mennyire nem haragszik, leült Dávidka mellé; ölébe vette a kibomlott papirosbatyut és gondosan bekötöztette.

A bíró folytatta:

- Mikor az én kertemben a harangot öntötték, az apád segített az öntésben. Senki se tudott segíteni az öntőnek, csak ő, mert csak ő értett németül. Mikor aztán az öntésre került a sor, azt kérdeztem tőle: - No Mátyás, melyikünknek szól előbb ez a harang? - Nekem, - felelte a Mátyás furcsa nevetéssel, nekem szól először, de nekem vígan.

A legény nyugtalanul nézett ismét a bíróra.

- Különös mondás volt, - folytatta bíró, - sokszor eszembe jutott. De máig sem értem, hogy mért nevetett és hogy mit akart vele mondani?

A legény visszaadta a ruhacsomólékot Dávidkának.

- Kissé megvizésedett, - mondotta - de majd megszáritják otthon.

Dávidka hálásan és barátságosan meresztette bádogszín szemét a legényre.

- Pedig, - folytatta a bíró a nótáriushoz fordulva, - nem szólt szegénynek a harang, Isten nyugosztalja.

A legény a tűzbe mélázva felelte:

- Máshol meghúzzák a harangot *olyankor*, Párisban meghúzzák.

- Mit tudsz te Párisról, - szólalt meg a nótárius. - Hol hallottál te Párisról?

A legény nyugodt nézéssel felelte:

- A törökök között. Ott hallottam egyszer egy különös történetet, az jutott eszembe.

- Micsoda történet volt az?

- Csak annyi az egész, hogy egyszer ott egy embert lefejeztek, törvényt tettek előbb rajta, azután fejezték le, mert *ott* előbb megvizsgálják a bűnt, csak azután fejeznek.

Egyet köhintett a legény, s folytatta:

- Egy másik ember meg, valami orvos, mingyárt a lefejezés után vissza tudta forrasztani a fejét. A törökök aztán azon tűnekedtek, hogy még egyszer lefejezték-e, vagy hogy szabadon mehetett?

- Hát nem tudták, hogy mi lett vele? - kérdezte a bíró.

- Nem.

- Bizonyosan lefejezték megint, - szólt a bíró.

- No nem bizonyosan, - felelt rá a nótárius.

- De bizonyosan. Hát a Hunyadi fiát nem háromszor vágta-e meg a hóhér?

- Az más.

A bíró a fejét rázta:

- Nótárius uram sokszor mondotta, hogy a magyar bíró nem tudja a törvényt, de megérzi az igazságot, mint a kutya a foglyot.

A nótárius vállat vont:

- Ez olyan kérdés, amin örökké lehet disputálni. Az is igaz, hogy aki egyszer valósággal meghalt és csodaképpen kapja vissza az életet, már azt az új életet tőle elvenni nem igazság. Az is igaz, hogy nem az a fő, hogy hányszor vág a hóhér, hanem hogy aki ártalmas, elpusztuljon. Meg az is igaz, hogy életet adni, életet elvenni, csak az Isten joga.

- De van-e erről törvény? - kérdezte a legény.

- Nincs, - felelte a nótárius. - Én ismerem az egész Korpusz Júriszt, egy szó sincs benne erről. De hogy is lenne? Nálunk sohase ragasztották még vissza senki fejét.

A legény nem szólt többet. Elsápadt.

VII.

A zápor nem tartott tovább félóránál.

Az ég kárpitja megint meghasadt, és a nap alámosolygott a zöldelő vetésekre.

- Ez a legény valami rosszal van megbélelve, - szólt a bíró a kocsin.

- Ugyan már megint gyanakodik?

- De nótárius uram valami rossz pénzt hordoz ez. Minden szava amit mond, takarója egy másik szónak, amit nem mond. Sohse hallottam én ilyen beszédeket.

- Az árvaságban nőtt ember mind így beszél pedig. Tapogat mint a csiga, hogy meg ne sérüljön. Tiszta ingü ember ez bíró uram, olvasatlanul rábíznám akármikor a pénzemet.

- De nótárius uram az is igaz, hogy a kendermagból nem lesz liliom, ha cserépbe vetik is. Kutyának eb a kölyke, nótárius uram.

- Ha ez a fiú gonoszságra magzott volna, nem állott volna szegény-kenyérre. Jó lovas, jó fegyveres, rabolhatna, mint az apja. A rablás gyönyörűség, mert természetében van az embernek. De már ez a gyerek puhább lelkű. Ezt az apja emléke nyomja. Azt hiszem, akármikor mártírja lenne a becsületnek, csak hogy a maga tisztaságát megmutathassa.

A bíró a fejét csóválta. Aztán másra fordították a beszédet. Szidták a törököt, hogy mennyi lécszöget hordat minden évben a budai hídba. A világ minden hídját meg lehetne annyi szöggel készíteni.

- Hordat az még majd mást is, - mondotta a nótárius. - Meglássa bíró uram, nem vetek neki tíz esztendő, gyerekadót is kell majd fizetnünk.

- Gyerekadót?

- Azt. Először majd csak minden tizedik gyereket. Később valamennyit. A mi unokáink már úgy tudnak majd törökül, mint magyarul. Azoknak az unokái meg már úgy lesznek mint a kunok, hogy száz közül egy ha érti még a kun nyelvet. Száz esztendő múlva már csak a híre marad, hogy magyarul is beszéltek a világon.

- No nem is leszek én többet bíró. Itt a Szent György napja, kinyilatkoztatom, hogyha engem még egyszer bírónak tesznek, hát elbujdosok inkább.

Szent György napkor szoktak bírót választani a körösiek. Abban az időben olyan teher volt a bíróság, hogy minden évben új bírót választottak. Viselték ezt a hivatalt hazafias kénytelen-ségből, mint valami kinszenvedést.

Hanem mikor már otthon voltak, a bírónak megint csak eszébe jutott az ásó, az Andor ásója.

Megzördítette az asztalán lévő csengőt. Az ajtón egy villásbajszú szolga lépett be.

- Parancsoljon bíró uram.

- Nézzed csak Márton, - szólt bizalmas hangon a bíró. - Egy ember van a városunkban, akire én sok mindent akarok bízni, mert ügyes és becsületes ember. Hanem az a hibája, hogy éjjelenként eljár valahova. Nekem tudnom kell, hogy hova jár? Dohányszívó-e, boszorkányember-e, vagy hogy a törökkel cimboráskodik? Hát én téged fölmentelek egynehány napra a szolgálat-tól.

- Értem bíró uram.

- Ott fogsz leselkedni minden éjjel a Kis Juli kapujában, vagy a kapu mellett.
- Értem bíró uram.
- Ha kilép az Andor, utána jársz. Meglesed.
- Hát az Andorról van szó?
- Arról.
- Nem dohányszívó az, se nem boszorkányos.
- Hát hova jár éjjel?
- Nem tudom. De mindennap eljár a templomba, oszt úgy imádkozik, akárcsak a vénasszonyok.
- Hát mindegy: meglesed. Ha egy hétig nem történik semmi, akkor megint szolgálatba állsz.
- És ha történik?
- Akkor vasba teszitek.

Márton még valamit akart kérdezni, de hogy a nótárius belépett, a bíró csak intett, hogy menjen a dolgára.

A nótárius utána szólott Mártonnak:

- Pénzt olvasunk!

Ez azt jelentette, hogy senkit se szabad bebocsátania. Biztonság okáért be is zárta az ajtót belülről.

- No a Göncölszekerit! - mondotta - alig vártam már, hogy rágyújthassak.

S egy hosszúszerű tajtékipát emelt elő az almárium belsejéből. Megtömte finomra vágott törökdohányval s rágyújtott.

A bíró ezalatt egy cifratollú kulcsot vett elő a zsebéből és felnyitotta az asztalon heverő bőrtarisnyát.

Meg szokták olvasni a pénzt, amit visszahoztak. Egy-két rossz pénzt mindig kaptak a töröktől, azt külön tették és nagybölcsen abból fizették a városon átvonuló apró török és tatár csapatok zsarolásait.

A nótárius külön csomóba rakta a denárokat, külön a timontallért, a medvéstallért, oroszlanos tallért, a polturát, a török aranyat, magyar aranyat, meg a forintot. S közben pipázott jóízűen.

- Megint több van itt tíz ezüsttel - szólott a számolás végén elbámulva.
- Furcsa, - szólt a bíró jókedvűen. - Azelőtt mindig kevesebbet hoztunk haza, mint kellett volna, most meg mindig többet. Megbolondult a török, nótárius uram!

A nótárius értetlenül bámult a pénzoszlopokra.

- Dehiszen kétszer megolvasta a török. Harmadszorra én olvastam meg. Lehetetlen, hogy háromszor egyformán elhibáztuk volna!

- És ez most már ötödízben történik velünk.

- És mindig tíz ezüst tallér a tévedés.

- A mi javunkra.

És a két ember egymásra bámult.

A bíró fölcsapta a sapkáját és a fejét csóválta:

- Boszorkányság ez nótárius uram! Valami boszorkány mesterkedik velünk.

- Boszorkány, fene. Én nem hiszek abban.

- Hát mondja meg akkor nótárius uram, hogyan kerül ide mindig tíz tallérral több? A pénzt háromszor is megolvassuk, aztán mingyár ott belezárjuk a bőrtarisznyába, amit az Andor legény hordoz. Abba senki bele nem nyúlhat. Boszorkány! Isten engem, boszorkány játszik velünk.

A nótárius a fejét rázta, de nem tudta a rejtelmet megoldani.

VIII.

Dávidkáék kertje F-alakjában szegte az Andor nénje házáat. Aki nem tudta, az is láthatta, hogy a két kert egy volt valamikor, s hogy a nagyobbik ház így falja föl lassankint a kisebbiket.

Andor ott szokott aludni az F felső szárának szögletében, egy kis rozzant színben, alig két lépésnyire a sövénykerítéstől.

Az ég délután, mikorra a kőrösiek hazaérkeztek, kitisztult. Kőröst csak éppen hogy érintette a déli vihar: kis futó eső volt, amit belőle kaptak.

És csillagos tavaszi est következett utána.

Andor éppen ledőlni készült a szalmadikóra, mikor a szomszéd kertben óvatos lépéseket hallott.

Figyelt.

A lépések feléje tartottak. A homályból egy fekete emberárnyék vált elő és megállott az ő fekvőhelye közelében, a sövény mellett.

A hold akkor jelent meg a keleti égen. Nagy vörös abroncs gyanánt foglalta be egy fa hegyét.

Az alak állt és hallgatott.

- Ki van itt? - kérdezte Andor hidegen.

Mert azt gondolta, hogy a szerelmes Zsuzsi leány.

- Én, - felelte az Ilona hangja suttogva - jöjjön csak errébb.

- Mi kell kedves?

- Az uram most beszélte el, hogyan mentette meg maga az életét. Tudja, hogyan vagyok az urammal. Csak maga tudja meg Pánczél Örzse. De ne gondoljon semmit. Én olyan szörnyű halálát nem kívánom neki.

Sietve és izgatottan beszélt. Látszott rajta, hogy fél, s hogy vissza akar térni mielőbb.

- Nem, - folytatta, - véreben nem szeretem látni a baromfit se, hanem hogy megszabaduljak tőle, tudhatja, kívánom. Egy az életem, nem vagyok állat, hogy eladott legyek. De tudni akarom Andor, hogy miért mentette meg?... Miért éppen maga, mikor ott annyian voltak?

- Éppen azért, - felelte a legény. - Vétkeztem ellene, azt tettem jóvá.

- Vétkezett? Mit vétkezett?

- Tudod a minap. Mikor azt mondtam, amit mondtam.

- Nem igaz. Az semmise volt.

- Aztán arra is gondoltam, hogyha özvegységre jutsz, elkerülsz ettől a háztól. Megint asszony leszel.

Az asszony nem értette, mit mond a legény. A legény elhallgatott.

- Mit beszél? Szóljon úgy, hogy megértsem.

A legény kitérőleg felelt:

- Jó, hogy jöttél. Nem tudom, elbúcsúzhattam volna-e tőled?

Az asszony összerezett.

- Elmegy?

- El. Ahogyan jöttem, megint elmegyek. Nincs nekem itt mit várnom, Ilona.

- Dehát mért megy el Andor, édes jó Andor?

A férfi karjára tette a kezét, mintha vissza akarná tartani.

A legény keserű megindulással folytatta:

- Jó szívvel vagy hozzám, azt tudom, de azt is tudom, hogy te is csak olyan vagy, mint a többi.

- Mit beszél Andor? Hogy én olyan vagyok? Hát mi az az *olyan*?

- Már abban olyan vagy, hogy fázol te is a nevenőtől. Hát miért is ne védtem volna meg az uradat? Ha özvegyiségre jutnál, nem inkább egy másik Dávidkának adnád-e a kezedet, mint nekem?

Panaszos, szomorú beszéd volt. Végigfűződött rajta az akasztott apa kötele.

- Sohase mondta maga Andor, - felelte az asszony elfojtott, meleg hangon, - sohase mondta, hogy ilyet is gondol.

És akkor átölelte a legényt. Ráfonódott, mint a borostyán a fára, és az arcát az arcához szorítva, susogta:

- Ne hagyjon itt engem. Vigyen el magával. Menjünk el együtt. Menjünk olyan helyre, ahol más ember nem lakik.

Forró volt minden szava, mint a tűz.

- Eljönnél velem?

- El, akár még ezen az éjjelen.

- Holnap... Holnap éjjélkor.

És hogy rajta függött a karcsú asszony átölelte mind a két kezével. Megcsókolta az arcát, aztán az ajkát. Ez az édes pillanat mintha maga az örökkévalóság volna, úgy tetszett nekik.

Azonban az asszony gyorsan lebomlott a legény kebeléről.

- Holnap éjjélkor... - susogta.

- Eljössz? Biztosan eljössz?

- Biztosan. És megyünk Andor, megyünk a világba.

A ház felé hallgatózott, aztán megrándult:

- A világba... - susogta, - a világba!

S eltűnt a kert virágos fái között az esti homályban, mint valami álom.

IX.

Az az éj pedig Szent György nap éjjele volt. A hold felkelt, de csak ritkán ütötte át a szarvait a felhőkön. A levegőt az ázott föld illata hatotta át.

Éjfél táján felkelt Dávidka Zsuzska és hallgatódzott. Csak ketten aludtak a szobában az ágyával, Ilonával. Dávidka aznapig a kerti házban szokott hálgni, azon este tétette ki először a dikót az eresz alá.

Zsuzska először Ilonára hallgatódzott. Mély és csöndes a lélekzése. Alszik.

Fölkelt és felöltözött az Ilona ruhájába. Azután a kendő után tapogatott, de csak az a nagy új selyemkendő akadt a kezébe, amit a bátyja hozott Budáról.

Zsuzsi nem keresett tovább. Magára borította a nagy kendőt; összekötötte hátul a derekán és kiosont.

Az ajtó mellett a bátyja is aludt. Csak egy percig hallgatódzott mellette, azután a kapuhoz sietett. A kapuban benne volt a kulcs, de alig ért hozzá, nyikorgott. Ott kellett hagynia. A létráért futott. Óvatosan vitte a kerítés falához és fölhágott rajta. Azután föl vonta a létrát és leeresztette a külső oldalon. Leszállott és futott, szoknyát lobogtató sietéssel, a temetőbe.

A sötétség éppen nekivaló volt. Látni lehetett benne a házak fehérségét, de az útonjáró elvegyült a homályban.

Mezítláb ment. Néha mégis megállott és remegve hallgatódzott. Akkor is megállt, mikor a hold elötűnt a felhők között, és várt az eltűnésére az árnyékon.

A temetőben megkerülte hétszer a szélső sírt, azután visszaroht. A piacon majdnem beleütődött az örbe, s az rá is kiáltott, de ő elsurant, mint az árnyék.

De még csak most következett a munkának a neheze. Ha véletlenül nem alszik az Andor! Ha véletlenül fölébred!

Átmászott vissza a kerítésen, a létrát újra bevonta, aztán besuhant a kertbe. A régi, rossz sövény ropogott alatta. Majdnem elájult.

De a szín alatt nem mozdult semmi.

Dávidka Zsuzska odalopódzott a legénynek a fekvőhelyéhez.

Látta, hogy ott a szűr hosszan elnyújtózva a dikón. Letérdelt a fejéhez és rövid szívdobogásos szünetekben susogta:

- Dávidka Zsuzsi szép, Dávidka Zsuzsi kedves...

Kis idő múltán megint:

- Szereted! Bizony szereted Dávidka Zsuzsit!

A hold akkor elővilágított. Dávidka Zsuzsi csaknem felsikoltott, mikor meglátta, hogy a legénynek nincsen feje. Odakap a szűrhöz, hát biz a szalmadikón nem feküdt egyéb, csak a szűr.

*

A hajdu pedig a Kisék szederfáján ült és látta az ő jövését-menését a falon keresztül: látta azt is, hogy nem férfi, de éppen azért nem háborgatta a titokzatos jöves-menést. Ő csak Andorra lesett.

Hanem éjfélkor már elunta a várást. Letört egy ágat a szederfáról és átdobta a szomszédba. Az ág Dávidkára esett. Dávidka egyet horkintott még, aztán felült.

- Hé, Dávidka! - szólt le halkán a hajdu.

Aztán hogy a megszólított nem felelt, erősebben ismételte:

- Dávidka! Dávidka!

- Irgalom Istene, - felelt ekkor Dávidka rémulten, - ki szól hozzám az egekből?

A hajdunak tetszett, hogy Dávidka égi hangot vél hallani, mély medvehangon felelte:

- Szent Márton arkangyal.

És beleröhögött a markába.

- Mit parancsolsz, szent angyal? - kérdezte Dávidka borzadozva.

- Eredj a kertbe.

Dávidka megrázkódott.

- Minek menjek a kertbe? - kérdezte az ijedt ember tünődésével.

- Eredj a kertbe!

Dávidka borzongva nézett a kert felé, aztán mégiscsak elindult.

A sötétség akkor fekete volt.

Dávidka huppanást hallott a kert palánkján, amely egyúttal a várost is kerítette. Majdnem ugyanabban a pillanatban a Magdáék sövénykerítése is ropogott, s ahogy átugrott onnan valaki, befelé rohantában majdnem fellökte őt.

Dávidka megragadta.

A vállát kapta el. Érezte, hogy valami kendős alak, tehát nő. De a megragadott kisiklott a kezéből, s a Dávidka markában csak egy puha és finom nagykendő maradt.

- Ez a selyemkendő! - mormogta.

S emelt fejjel hallgatott, mint az erdei vadkan, mikor veszedelmet érez, s feltartja ütésre készen az agyaráját.

Az elmenekült halk suhogással az ő házába futott. Dávidka hallotta, hogyan nyikkanik meg az ajtó, és hogyan koppanik be.

Dávidka csak akkor mozdult meg. Éktelen dühvel rontott be a szobába. Dőlt, dördült előtte asztal, szék, minden. A két nő sikoltozva ugrott föl az ágyban. Dávidka megkapta mind a kettőt: egyiket karjánál, másikat a hajánál.

Amelyiket a karjánál ragadta meg, az ezt kiáltotta:

- Bátyám!

Dávidka eleresztette a leányt, és ráordított:

- A baltát!

S két kézzel ragadta meg a *másikat*.

Kihúzta a sikoltozó asszonyt a hajánál fogva az udvarra: ahol a baltája a dikó mellett hevert.

A hold előviláglott.

A nagy riadalomra ajtók és kapuk nyiladoztak a szomszédokban, s előfutó alakokkal népe-
sültek meg az udvarok.

Dávidka egyik kezével a jajgató nőt vonszolta, másikkal a baltát kereste és ordította:

- Meghalsz átkozott! Meghalsz!

Ekkor mintha a földből ugrott volna elő, egy férfi termett ottan. Torkon ragadta Dávidkát és
visszalökte úgy, hogy a falnak huppant.

Dávidka megismerte Kis Andort.

- Gazember! - ordította fölemelkedve. - mi közöd evvel az asszonnyal?

És a baltát a kezébe ragadta.

- Semmi, - felelte a legény, - de ölni nem engedek!

- Hát vessz el te is, kutya! Halj meg házasságrontó gazfattyu!

Azonban a legény kiteperte a baltát a kezéből, és a kertbe vetette. Azután védőn állt a férfi és
nő közé!

- Az én feleségemet védelmezed? - üvöltött Dávidka. - Mi közöd az én feleségemmel?
Vettem! Az enyém!

A legény egy lépést hátralepett, s lekapta válláról a tarisznyát. Odavetette Dávidka elé.

- Itt van az ára! Nem a tied többé!

A tarisznyából ezüst tallérok pengettek és gurultak szét az udvaron.

- Jer, - szólt az asszonynak a legény, - visszaváltottalak!

Már akkor az udvar tele volt szomszédokkal.

- Vigyétek be őket! - ordította Dávidka.

- Vigyétek őket a börtönbe!

- Meghal, aki hozzám nyúl! - kiáltotta a legény.

És ekkor irtózatos dulakodás kezdődött. A férfiak halommal lepték a legényt. A legény olykor
fölemelkedett s rázta őket magáról, mint a bika az ebeket.

- Ne bántsatok! - kiáltotta. - Nem vagyok hibás! Megbolondultatok-e?!

De azok is ordítottak. Végre is Kis Andort valami ütés érte a fején. Elkábult. Arra aztán
elnyomták.

X.

A városház alsó folyosóján voltak a tömlöcök, s köztük egy tágas, bolthajtásos terem, a vallatás helye.

A Dávidkáék bűnügye olyan tekintetes volt, hogy a kőrösi bíróság átkérte a kecskeméti hóhért is. Teljes és tiszta igazságot kellett szolgáltatni a vagyonos Dávidkának.

A vizsgálóteremben a küzdelmes éj után két napra összegyűlt a vizsgáló bíróság. Az új bíró: Dús János, két esküdt, meg a nótárius. Előttük zöld posztóval bevont asztal, azon két égő viaszgyertya között rézfeszület. A háttérben a vörösruhás hóhér s vele két cigány segítőnek. A vizsgálatot Horváth hadnagy intézte.

Elsőnek magát a panaszost hallgatták ki. Dávidka elmondta, hogy álmából őt egy égi hang szólította fel, hogy menjen a kertjébe. És ő ment. Ott találta a feleségét, de a cinkosa elrejtőzött. Csak akkor állott elő, mikor az asszonyt védenie kellett.

A bíróság asztalán ott hevert a nagy vörös selyemkendő. Senki se kételkedett a vádlottak bűnösségében.

A bíróság hirdetésére két tanu is jelentkezett. Egyik a villásbajszú Márton. Másik a város kapusa, Komádi János.

Márton elmondta, mivel bízta meg a volt bíró, Budai Lőrinc, hogyan mászott föl a szederfára, s hogyan nézte az asszony jövés-menését. Dávidka fölkeltése nem az égből történt, hanem a szederfáról.

A bíróság nevetett.

A másik tanu, Komádi János, azt bizonyította, hogy a legény viszonya az asszonnyal régi keletű. Ő ugyanis ezelőtt egy esztendővel együtt bocsátotta be őket a város kapuján, korán reggel, éppen azon a napon, amikor a nő esküvőre ment. Hogy hol voltak azon az éjszakán? - nem tudja.

A bíróság sajnálkozva nézett a padon ülő Dávidkára.

Elővezették a bűnös asszonyt.

Olyan volt mint aki beteg. Az arca sápadt, a szeme kisírt.

A bíróság megszokta már az ilyen arcokat.

A hadnagy elkérdezte a nevét, vallását, lakóhelyét, mintha sohase táncolt volna a lakodalmán, aztán így szólt hozzá:

- Az urad házasságtöréssel vádol. Vallj igazán, nehogy csigázás alá kerülj.

Az asszony ránézett a vádlóra. Gyűlölet és megvetés volt a pillantásában. Aztán nyugodt szemmel felelt:

- Én neki felesége voltam. Pénzen vett felesége. Nem vétkeztem ellene semmit.

- Micsoda beszéd ez, leányom, - szólt a vallató. Nem a te kendőd fekszik-e itten?

- Azt a kendőt nekem vette Dávidka Ferenc az igaz, de hogy én miért kerültem ide? Nem tudom.

- Mit kerestél a házon kívül éjjel?

- Én azon az éjjelen a házon kívül nem voltam.

A bíróság a fejét rázta. Dávidka ráordított az asszonyra.

- El mered tagadni, hogy a kertben fogtalak meg?

Az asszony vállat vont.

- Nem tudom, mit beszél ez az ember.

A hadnagy kérdően nézett a bíróságra, aztán visszavezettette az asszony.

Előállították Kis Andort.

A hadnagy szétvetett lábbal és csípőre tett kezekkel állt a legény előtt.

- No rossz csont, - mondotta végigmérve, - hát *te is* kezembe kerültél!

A legény állott előtte sápadtan, hátrabékózott kezekkel, szótlanul. De ahogy visszanézte a hadnagyot, előre lehetett látni, hogy a hóhérra szükség lesz.

A hadnagy fölvette a szokásos kérdéseket, aztán fölvette a hosszú vádirást és olvasta:

- Az első vád ellened az, hogy különféle ezüst tallérok voltak nálad, számszerint háromszáz-hetvenöt tallér. Ennek a pénznek te igaz gazdája nem lehettél.

A bíróság bólintott ezekre a szavakra.

- A másik vád az, hogy megrontottad nemes Dávidka Ferenc kőrösi lakos becsületes házasi életét; hites feleségét elcsábítottad, portájára betörtél és őt magát is bántalmaztad.

A legény lenéző pillantást vetett Dávidkára.

- Nincs mit eltagadnom, - felelte a legény.

- Hát halljuk. Felelj előbb az első vádra. Micsoda pénz volt az, amit Dávidka Ferencnek a lába elé csaptál?

- Tessék megengedni, hogy ne egy szóval feleljek, mert én annak a pénznek gazdáját adni nem tudom.

- Felelhetsz ahogyan akarsz, csak az igazat mond.

- Hát, - kezdte a legény nyugodt, egyenes beszédben, - tetszik azt tudni tekintetes nemes bíróság, hogy az Oláh Mihály bírósága idejében öntötték a második harangot.

- Tudjuk.

- A harangot először Eperjesen öntötték, de mikor fel akarták húzni, leszakadt és eltört. Itt öntötték újból a templom mellett, Buda Lőrincnek a kertjében.

- Így van.

- A harangöntőnek az én apám is segített. Ő csinálta az agyagágyat. Mikor megvolt a munkájával, véletlenül meglátta, hogy az öntő fölül titkon egy lyukat szúr az agyagba. Az apám tudta, hogy mire való az, mert ő is odajárt Eperjesre, mikor ott öntöttek.

- Hát mire való?

- A hívek ezüstpénzt szoktak az öntésbe dobálni. A pénzt felül egy nagy deszkatölcsérbe dobták. A tölsér abba a lyukba szolgált.

A hadnagy elbámult:

- Eszerint az a pénz...

- Ugyanaz amit én fölvettem.
  - Dehát hogyan maradt ott?
  - Apám az utolsó percben más irányba fordította el a lyukat. A harangöntő hiába kereste a pénzt. Végre is azt hitte, hogy a pénz az öntésbe hullott.
  - És te szedted fel?
  - Igen.
  - Éjjel?
  - Nem. Mindig akkor, mikor Budára indultunk. Korábban keltem, mint kellett volna, s ott várakoztam Buda Lőrinc uramnak a kertjében.
  - Szóval: ástál.
  - Ástam.
  - Ahol a harangot öntötték?
  - Ott. A diófától tíz lépésnyire kelet felé.
  - Kitől tudtad ezt?
  - Erre nem felelek.
  - Felelned kell!
  - Engem orzással vagy rablással vádolnak. Erre feleltem.
- A hadnagy a bíróságra nézett. A bíró vállat vont:
- Legyen neki kedve szerint. Kérdezze tovább.
- A hadnagy kérdezett:
- Van még ott pénz?
  - Nem gondolom. Azon az éjszakán, mikor elfogtak, mind megtaláltam, fölszedtem.
  - Miért szedted föl?
  - Mert tudtam, hogy Szent György napkor Buda Lőrinc uram leköszön, és hogy én többet a kertjébe nem járhatok.
  - Azt hiszem elég, - szólt a hadnagy a bírákhoz. - Megvallja, hogy a pénz nem volt az övé.
  - Még egy szót kérek, - szólt a legény.
  - Beszélj.
  - A pénzt nem azért vettem föl, hogy megtartsam.
  - Hát mi az Isten csudájának? - förmedt rá a hadnagy.
  - Azért szegődtem a városhoz, hogy vagy egyszerre vagy apránként visszaadhassam a városnak.
  - Most már hazudsz! - kiáltott föl a hadnagy.
  - Nem, - felelte nyugodtan a legény, - öt ízben adtam már vissza tíz-tíz tallért. Itt a nótárius úr, tapasztalnia kellett, hogy valahányszor én vittem a pénzes tarisznyát, a pénz tíz tallérral szaporodott.

- Így van, - felelte a nótárius. - Ez a legény nem hazudik. Összesen ötven olyan tallérunk van, amiről addig nem tudtuk honnan pottyant.

A bíróság elégedetten bólogatott össze. Hiszen ez a vádlott tiszta, mint a mennyei angyalok: az apja bűnét akarta jóvá tenni.

És a nótárius a meghatottságtól szinte könnyezve nézett a legényre.

No de hogy mászik ki a másik kátyuból?

- Hallottad a vádat, - szólt a hadnagy, - amit Dávidka Ferenc emelt ellened? Mondj el mindent, amiben voltál az asszonnyal.

- Nem értettem a vádat, - szólt a legény. - Vagy a szavakat nem értettem, vagy hogy nem vigyáztam úgy, mint kellett volna.

- El kell neki mondani még egyszer, - szólt az új bíró.

A hadnagy a kezébe vette a vádiratot és elolvasta:

- Dávidka Ferenc éjjel a kertben találta a feleségét Kis Andorral.

- Velem? Hiszen én nem voltam otthon. Az imént mondtam el, hogy a Buda Lőrinc uram kertjében jártam. Tanum rá a pénz, amit haragomban odavágtam a lábához.

- Itt már tagad, - szólt a hadnagy a nótáriusra tekintve.

A nótárius átadta a tollat a diákjának. Nem volt kedve arra, hogy jegyzőkönyvet írjon.

- Honnan és mióta ismered az asszonyt? - kérdezett tovább a hadnagy.

- Gyermekkorom óta az iskolából.

- Nem az a kérdés, hanem, hogy a bűnös ismeretség mikor kezdődött köztetek?

- Köztünk bűnös ismeretség nem volt.

- Tagadod-e, hogy a Dávidka násza előtt való éjszakán együtt voltál azzal a nővel a városon kívül?

- Az úton találkoztunk aznap mikor tíz évi távollét után Kőrösre jöttem. Ő a szőlőből igyekezett haza. Kért, hogy velem jöhessen a város kapujáig. Félt a töröktől.

- Magatok ismerkedtetek-e össze, vagy volt köztetek egy harmadik személy, aki bűnös viszonyra kapcsolt benneteket.

- Mondom, hogy köztünk bűnös viszony nem volt. Szomszédjuk voltam, hát láttam a házasságukat. Az asszony mindig szomorú volt. No, nem a boldogságtól volt szomorú.

A hadnagy a bíróság felé fordult.

- Tagad, - mondotta, - konokul tagad.

A diák jegyezte a tagadásokat.

A hadnagy intett a hóhérnak:

- Mutasd meg neki a szereidet.

A terem tulsó felén volt egy szék, egy asztal, egy vaskos létra és mindenféle szerek. A hóhér egy arasznyi hosszú vas-szert vett először a kezébe.

- Ez, - mondotta unatkozó hangon, - a hüvelykszorító. Aki nem vall, ebbe illesztjük a hüvelykujját, ide a szögek közé és addig szorítjuk, míg csak a csontja nem ropog.

Azután egy csomó vékony kötelet vett föl. A kötél egy fadarab köré volt csavarva.

- Ez itt a karszorító. A két kezetre hurkoljuk, fel egészen a könyékig, és ezzel a fával addig szorítjuk, míg csak a karod fel nem szakadozik.

Azután az oldalt támasztott létrára mutatott:

- Ha mégis tagadsz, erre a létrára feszítünk ki. A kezed fenn, kötve marad. A lábadra is kötél kerül. Ezt az alsó kötelet erre a hengerre tekerjük.

Két csomóban öt-öt szál sárga viaszgyertya hevert a létra lábánál. A hóhér azt is felmutatta:

- Ha a kifeszítésre se vallasz, ezt a két csomó gyertyát meggyújtjuk és a két meztelen oldaladat sütögetjük vele, míg csak nem vallasz.

Végül két pár szögekkel bélelt homorú vaslemezt vett elő.

- Ez, - úgymond, - a spanyol csizma. Amint láthatod, szorító srófok vannak rajta, belől a szegek véresek.

A legény homlokán verejték gyöngyözött.

Visszaállították a hadnagy elé.

- Hát láttad, - szólt a hadnagy, - hogy itt vallani kell. Beszélj!

- Nem mondhatok mást, mint amint mondtam.

Egy percnyi csend következett. A hadnagy azután intett az öröknek, hogy a legényt vezessék el.

- A tortúra elkerülhetetlen, - mondotta hadnagy.

Az asszonyt vezették újból elő. A hóhér neki is megmutatta a kínzószereket.

- Az asszony mingyárt vall, - vélekedett a hadnagy. - Kár is az a sok teketória.

S hogy az asszony visszatért a hóhértól, durván rárivallt:

- No mi lesz?

Az asszony térdre borult.

- Ártatlan vagyok! - kiáltotta a kezét összetéve. - Ne kínozzanak!

- Magad vagy az oka, ha csiga alá kerülsz. Vetköztessétek le!

Lehúzták a piros csizmát. Levették a kék tarka kacabajkát, meg a kendőt a fejről. Csak az ing maradt rajta meg az alsó szoknya.

- Dávidka Ferenc! - kiáltotta az asszony. - Ha Istent ösmer kend, mért kínoztat kend engem? Miért kell nekem szenvednem?

Dávidka elfordult.

A cigányok széket tettek az asszony mögé. Leültették. A hóhér fölnyitotta a hüvelykszorító vasat.

A nótárius kiment a teremből.

- Vallasz? - kérdezte a hadnagy.

- Nincs mit vallanom. Irgalmazzanak!

- Tedd a kezére!

A bíró is föllelt, meg a két esküdt is. Ott hagyták a hadnagyot.

Mikor a hóhér az első csavarintást tette a szorítón, az asszony az ég felé fordította a szemét.

- Istenem, Istenem, ne engedd, hogy gyötörjenek!

- Vallasz?

- Ártatlan vagyok!

A második szorításra sikoltott az asszony és ólomszínűvé vált az arca. Látszott rajta, hogy elveszti az eszméletét.

De a hadnagy nem tágított.

- Vallasz-e már?

Az asszony bólintott.

A hadnagy intésére a hóhér föltágította a kínzóvasat.

- Bűnös vagy? - kérdezett tovább a hadnagy.

- Bűnös vagyok, - rebegte az asszony.

- Házasságrontó?

- Az.

- Mióta?

- Nem tudom.

- Régen?

- Istenem, Istenem mit feleljek?

- Hóhér!

A hóhér kegyetlen lassúsággal vette elő és igazította föl a srófszorítót.

Az asszony kiáltva felelte:

- Esztendeje!

Akkor Dávidka is kiment. A hadnagy maga maradt az asztalnál, az írnokkal.

- Még a házasság előtt?

- Azelőtt.

- Mikor szoktatok találkozni?

- Mikor? Nem is tudom mikor.

- Talán mindennap is?

- Mindennap is, - hagyta rá az asszony.

- Azért jött-e a legény Kőrösre, hogy veled legyen?

- Azért jött.

- Eszerint a viszonyotok nagyon régi? Talán még gyermekkori.

- Gyermekkori.

- Hány évesek voltatok akkor?

- Nem emlékszem.

- Hóhér!

- Hét évesek voltunk.

- Elég, - szólt a hadnagy, - most lássuk azt a kevély legényt.

És míg a legényt elővezették, a diákhoz fordult:

- Jobb is, hogy elmentek. Félóra alatt készen leszünk.

És a hóhérhoz fordult:

- Ezt csak egyenesen a létrára.

A cigányok cölöpre erősítették a létrát. Úgy állt az a cölöppel, mint egy megfordított V betű.

A legényt rávonták. A hóhér hozzá kötötte fent a kezét a létra fogához. A cigányok lent a kerékre vetették a lábkötelet.

- Az asszony mindent megvallott, - kezdte a hadnagy. - Te tudom, hogy tagadsz, azért hát nem is én beszélek, hanem majd ő. Mióta is tart a ti viszonyotok?

- Hét éves korunk óta, - felelte az asszony.

- Hazudik, - felelte a legény.

A hadnagy intett. A cigányok megindították lassan a kereket.

- Hazudik?

A legény nem felelt. A kötel egyre alább és alább vonta. Összekötözött kezei a háta mögül a feje fölé vonódtak. Teste egyre hosszabbra feszült. Ropogott.

- Beszélj!

- Az asszony ártatlan! - kiáltotta a legény.

A hóhér meggyújtotta a két gyertyacsomót.

- Vallasz-e?

A legény nem felelt.

A hóhér fölállott a létrára, és az égő gyertyákat körben mozgatva, sütni kezdte kétfelől a legény oldalát.

A legény a fogát összeszorítva állta.

Az asszony, ahogy ott térdelt a földön, elhanyatlott, és elvesztette az eszméletét.

A termet az égett hús szaga hatotta át. A hóhér kegyetlen lassúsággal dolgozott. A gyertyákat el-elve nézett a legény arcára. De az nem beszélt. Csak a szeméből csurgó könny árulta el, hogy szenved.

- Égesd tovább, - szólt a hadnagy.

Egyszer aztán mégis fölnyitotta a legény a szemét, és színehagyott ajkai megmozdultak.

- Szólni akarok, - mondotta bágyadtan.

A hóhér elvette a gyertyákat. A csigák megtágultak. A legény a magasban félig fekve, félig ülve tele szívta a mellét levegővel.

- Beszélj, - mondotta a hadnagy.

A legény megrázta kínverejtékes fejét, és fájdalmasan hörögte:

- Esküszöm mindenre, ami nekem szent, hogy az én kezemtől döglesz meg, te kutya!

És a hadnagynak a szeme közé köpött.

XI.

Abban az időben egy komoly vén paraszt jelent meg minden vasárnap a szegedi halaspiacon.

A szűre fekete volt, jobban mondva: feketéből fakult foltos hosszú szűr, hát első pillantásra kitetszett, hogy nem szegedi. Meg az orra is szokatlanul gömbölyű és beült. Valamikor betörték. A horpadt orr miatt aztán valami mokány verekedős formája volt az öregnek, mikor fölemelte a fejét. De nem igen emelte föl: jámbor volt és alázatos. Az arca szinte elmerült hosszú hófehér próféta szakálában. Hát ilyen ember se volt más Szegeden.

Hanem azért jöhetett-mehetett bátorságosan.

Az öreg mindenkor egy vagy két nagy halat vitt a piacra. Olcsón adta, hát hamar eladta. Azután letérdelt a piaci kökereszt elé és ott imádkozott a vénasszonyokkal. Némelyek koldusnak nézték és adtak neki egy-egy fillért. Az öreg elfogadta a pénzt, meg is köszönte, de aztán odaadta az igazi koldusoknak.

Mikor elvégezte az imádságát, fölballagott a húsvágók sorára és várta türelmesen, míg rákerül a sor, hogy egy-egy májat vagy szegyezhúst vegyen magának. De csak akkora kis darabot vett mindig, hogy nem egyszer azt kérdezte tőle a mészáros:

- Madárnak lesz, úgye öreg?

- Annak, - felelte a paraszt.

Mert nem is a húsert járt ő oda, hanem hogy a szegedi mészárosok voltak akkor az ország eleven hírlapjai.

A szegedi mészárosok Belgrádtól Bécsig járták az országot. Posta nem volt. A leveleket ők hordták szét az útjukban.

A török e hasznos szolgálatért egyszer s mindenkorra fölmentette őket minden adótól és minden teherviseléstől.

Hát a szegedi mészárosoktól lehetett megtudni, hogy mi a hír a nagyvilágban? hol mikor miképpen folyik a háború? melyik országban van trónváltás? és hogy melyik városban mi történt?

Az öreg hallgatta a beszédeiket érdeklődéssel.

- Kend nagykörösi, - szólt egyszer az egyik mészároslegény az öregnek.

A szűréről, süvegéről vélte.

- Az vótam, - felelte az öreg a fejét fölemelve.

- No, azért ne haragudjék!

- Nem haragszok, csak ilyen a képem.

- Hát - azt mondja a mészároslegény - kendnek is mondhatok ujságot a városából.

Az öreg a füléhez tette a tenyerét.

- Hej, szép egy gyöngy teremtest láttam én ott a mult vasárnap, - szólt a mészároslegény széjjel csapva forgóban egy borjucombot - de olyan szépet ám öreg, hogy ha kiföstenék a képít a falra, hát elejbe térgyepölne mindön legény.

- Nono, - szólt az öreg komolyan.

- Hanem, - folytatta a mészáros, - nem valami jó sorba láttam szögényt, mer a szégyőnpadon láttam.

Más húst akasztott le a szegről, és rádobta a tőkére.

- Egy fontot? Félfontot? - kérdezte a sárga selyemkendős kövér asszonytól.

Aztán folytatta:

- Valami bajba találtatódott a mönyecske. Félrehágott. Mer ott vót a legénye is. No dörék szál barnalegény. Betakarták a templom közepin fekete posztóval, be ám, mint a halottat. Először az asszonyt takarták be, oszt utána mondta a papnak, hogy szánja-bánja a bűnit, mögköveti az eklézsiát. Azután mög a legény térgyelt föl, azt is letakarták a fekete posztóval...

- Hogy hitták a legényt? - kérdezte az öreg a fejét fölemelve.

- Nono, csak ne haragudjék. Fene haragos képű embör. Hát úgy hitták, ahogy éngöm.

- Hát az urat hogy híjják?

- Ugy mint aztat, - felelte az asszonyok felzengő kacagására a mészáros.

- Kis Andornak hívják, - szólt az öregnek a sárgakendős asszony.

Az öreg arcán elfakultak a színek.

- Ha ösmeri, - folytatta a mészáros, - akkor annyi mintha nem ösmerné. Mert avval ugyan nem szólhat többet a madár se.

- Micsoda? Mit mond?

- Azt, hogy aligha beszél kend vele többet. Mert szömibe mondta az a város bírójának vagy kinek, hogy mögkeserüli az ő kiszabadulását. No fene elszánt kölyök, azt láttam az ábrázatán. Hanem azért nem cserélnék vele nyakat száz forintért.

És mintha a kezével fejezné ki amit gondol, hatalmas csapásra emelte a bárdját, s kettévágott egy erős gerinccsontot.

- Ki most a bíró? - kérdezte az öreg.

- Buda Lőrinc. Derék magyar ember.

Aztán egy feketeszemű leány illegett-billegett oda, arra vetett a mészáros mosolygó pillantásokat. A kezét a fehér köténnyel keztyűzve megfogta a leány kezét, és olvadozó hangon kérdezte:

- Melyikből adjak Piros? Ehön a veséshön nem kívánod-e szívemet is lelköm?

A vén paraszt már elmúlt onnan akkor.

Ahogy a husravárók közül kiért, termete kinyúlt. Nagyokat lépett, szinte dobbant a föld a lába alatt.

A szíjgyártó boltja előtt megállt. Kinyújtotta a karját és a levegőbe csapott. Aztán bement a boltba. Kis idő multán egy erős karikás ostorral tért vissza. A csizmáján egy pár új acél-sarkantyú ragyogott.

Ment tovább a vár felé.

A vár körül török katonák ácsorogtak. Némelyek az árnyékon ültek, mások lóháton ülve vártak a kapunál, s a turbánjukat szélesre gyolcsozták, mert a nap erősen tűzött a kapu elé.

Az egyik török salátát vásárolt egy kofánál. A lova kantárját a karjára öltve ugyancsak mulatott azon, hogy a lova ki-kiránt egy-egy bokor salátát a kofák kosarából.

A kofák boszankodva ütöttek a lónak az orrára.

- Török! - szólt az öreg, - hogy adod azt a lovat?

- Nincs neked annyi pénzed, hitetlen.

- Amennyit ez a ló ér, annyi van.

- Hát... száz forint.

- Az sok, - felelte megdöbbenve az öreg. - Nézd: ihol a pénzem mind, ami van. Hatvanöt forint. Ez a ló nem ér többet huszonötnél.

A melléről oldotta le a pénzes zacskót. Látszott hogy nincs több pénze.

Azonban a török a csizmában is pénzt sejtett.

- Nyolcvan forintot megér a lovam, - felelte. - Ne jussak a paradicsomba, ha azon alul odaadom.

- Gyöngé és hitvány ez a te lovad, talán meg se bír engem.

A ló csakugyan alacsony volt, de erős és fiatal.

- Hohó, - szólt a török. - Ültünk már ezen ketten is.

- Szeretném megpróbálni.

- Próbáld, - felelte a török nevetve.

Mert tudta a török, hogy mit nevet.

Amint az öreg megfogta a nyereg kápáját, a ló ideges pillantást vetett az öregre és oldalt szökött.

- Próbáld hát! - kacagott a török.

- Tüzes a lovad, - felelte az öreg komolyan. - Hátha elragad. Nesze itt a pénzem.

És a pénzes zacskót a török lábához dobta. A török fölvette a pénzt és gonosz gyönyörűséggel várta, hogy micsoda figurát csinál a lova az öreggel?

A vén paraszt egyet rántott a ló száján, s a következő pillanatban rajta termett.

A ló fölágaskodott és két lábon ment a kofák közé. Az asszonyok sikoltva futott széjjel. A török a hasát fogta nevetésben.

Akkor az öreg belevágta a sarkantyúját a lónak az oldalába. A ló öleset szökött. Még egyszer megpróbálta levetni az öreget: fölűgött olyan magasra, mintha a csillagot is le akarná rúgni az égről, de ugyanakkor kapott is a hasa alá olyat a karikás nyelével, hogy eszeveszetten iramlott ki a csoportból. Elnyílamodott a soron, mint a madár.

XII.

Vasárnap, az istentisztelet órájában hat kékköpönyeges fehérturbános szaridsa lovagolt be a városba.

Ebben ugyan nem volt semmi különös. Járt akkoriban Kőrösön török katona, török kalmár, török dervis mindennap. De azért aki azt a hat katonát meglátta, rajta felejtette a szemét a vezérükön.

Pufok képű, vállas óriás volt ez, s mintha a feje két fejből volna összeforradva, az arcát egy éktelen nagy forradás árkolta kétfelé.

Az árok még vörös volt és duzzadt. A homlok közepétől vonult le az álla aljáig, s az ajkakat is úgy ketté metszette, hogy a foga alól-felül kifehérelett. Még szerencse, hogy azt a csenevész orrot félrehajlón illesztette abba a nagy pofába a teremtő Allah, különben azt lehetett volna gondolni, hogy a feje kétfelé nyitható, mint a dió.

Az éktelen csuda megállott a templom előtt és odaszólt magyarul az ajtóban ácsorgó kőrösiekhez:

- Mi van itt, hogy oly sokan vagytok?

- Eklézsia-követés, - felelte egy öreg.

- Asszony vagy ember?

- Mind a kettő.

- Mit cselekedtek?

A kőrösi ember vállat vont:

- Mézet loptak.

- Mézet? oszt azért így büntetik?

- Emberméz volt ám?

- Hallod, én velem ne pistikázz, mert be találom ütni a fejedet. Hol a bíró?

- Itt van az is a templomban.

A török leszállott a lováról és bement harmadmagával a templomba. Megbámulták a szégyenkőre állított asszonyt, a legényt is, aztán le is ültek a közelükbe a földre. Végighallgatták a kálvinista prédikációt meg a pápistát is.

Abban az időben egy templomban tisztelte a két felekezet az egy Istent, s tán máig is úgy volna Nagykőrösön, hanem hogy némely gonosz diákok egy holt kutyát vontak fel a prédikátor székébe és úgy állították oda, amint az öreg papolni szokott, emmiatt aztán ketté vált a békességes gyülekezet.

Mikor a török kijött, az árkolt arcú fölküldte az egyik katonáját a bíróhoz, hogy adasson nekik ebédet.

A kőrösi városházán rendes konyha és szakács-asszony volt az ilyen kóbor törökök ellátására. A raboknak, meg a törököknek ott főztek a városház egyik szögletében.

A bíró nem ellenkezett egy szóval se. Leizent a szakácsasszonynak, hogy egy birkával többet aprítson a bográcsba, s legott felíratta a nótáriussal, - mint ez máig is olvasható, - a város számadás-könyvébe:

„Hat török egy birka”.

Bort is adatott nekik, egy kupa csigerét, de hogy a török visszaizent, hogy tartsa meg a káposztalevet magának, hát három kupával vitetett nekik, de ugyanabból a csigeréből.

Azzal aztán a török meglegedett.

Mert ivott ám a török minálunk. Beszélhetett Mohamed akármit: inkább elkárhozott a török, hogysen meg hagyja ecetesedni a magyar borát.

- Ez a mi törökünk, - szólott meglepetten a nótárius, mikor lenézett a városház elé telepedett csapatra.

S hogy az új bíró nem értette mit akar mondani a nótárius, elmagyarázta:

- Hát ez a nagyfejű támadott meg bennünket a ceglédi úton, mikor Buda Lőrincsel legutólszor voltunk a basánál.

- Ez-e? - kérdezte megrettenve a bíró.

Idős és aggodalmaskodó ember volt az új bíró. A választása napján is a betegágyból vették ki. Haldoklónak színlelte magát, csakhog meg ne válasszák.

- Ez ám, - felelte a nótárius. - Ott van a képin most is az ásó nyoma.

- Azt mondták, hogy meghalt.

- Magam se hittem, hogy kiheveri. De olyan ezeknek a feje, mint a tök: minden vágás beforr rajtok, mint a tökön.

- Vajjon nem azért jöttek-e, hogy megboszulják? Ki kellene eresztetni azt a legényt, tegyenek vele amit akarnak.

- Nem lehet, - felelte a nótárius. - Két okból nem lehet. Először nem oldhatjuk fel az ítéletet, másodszor meg elszökne a legény.

- Az Isten áldja meg nótárius uram, hát tegyen valamit. Menjen közibük, maga okos ember. Hallgassa ki őket, szóljon velök, fizessen nekik, vagy tegyen amit akar, csakhog valami bajunk ne legyen miattok.

Dús János nem is ok nélkül aggódott, hiszen a minap csúfolta meg egy ilyen kóbor török csapat a halasi bírót is. Nem adott nekik sem inni, sem enni, hát megfogták, aztán kicsipkérték a fülét, mint az ökröknek szokás.

A nótárius jól megebédelt előre otthon s csak azután látogatott el a törökök közé.

Ott ültek azok bor mellett, egy nagy erős tölgyfaasztal körül a városháza árnyékában. Rövidszárú csibuk volt mindegyiknél és ördögileg füstöltek, a keresztények méltó megbotránkozására.

- Nehárák szaid, - mondotta a nótárius törökül köszöntve a vágott arcút.

- Szerencsés jónapot adjon az Isten, - felelte a török magyarul gyermekhangon.

És örömmel rázta meg a nótárius kezét. Mert sohse szorított úgy a török magyar kezét, hog valamit ki ne szorított volna belőle.

- Én a város nótáriusa vagyok. Hát téged kinek tiszteljelek barátom?

- Amhát a nevem. Temesvárról indultam és Budára igyekszem, ha Alláh úgy akarja.

A nótárius tudta mennyire hiteles ez a beszéd. Ahány rendetlen had megfordul nálok, az mind azt mondja, hogy a budai basához igyekszik, csak hogy jól ellássák.

- Meg vagy elégedve a borral Amhát barátom?

A török felholdazta a szemöldökét.

- Ittunk már jobbat is.

A nótárius fölfogta a kupát és belekóstolt.

- Micsoda moslék ez? - ripakodott a tizedesre. - Hiszen ez a szolgák bora! Az urak hordajából hozz, de tüstént!

Azzal kiloccsantotta a bort a porba.

A tizedes értette ezt a nótát: a fakupák helyett formás ónkupákat hozott. A bor ugyanaz maradt, csak a nótárius kupájában volt úrnak való.

A töröknek megtetszett a nótárius. Bele törülte a pipája borostyánját a kabátja szárnyába és odanyújtotta neki:

- Ha bírod nótárius, szívesen szolgállok vele.

- Köszönöm, - felelte a nótárius.

Egyet-kettőt szippantott a csibukból, aztán ő is beletörülte a borostyánt a kabátja szárnyába, és visszaadta.

Ezzel meg volt kötve a barátság.

A törökök aztán beszéltek a lovaikról, a várakról, a basákról. Lehetett azokról beszélni abban az időben. Aztán a harcaikról is beszéltek. Amhát azt mondta, hogy párviadalban kapta azt az irtózatos vágást, hanem a magyar vitéz, aki adta, meg is halt miatta nyomban. A nótárius elhitte szívesen.

A harmadik kupa bornál aztán kitudódott, hogy mit akar a török.

- Nótárius, - mondotta Amhát, a magyar vállára téve a kezét, - tudod-e, miben járunk?

- Tudom, ha megmondod.

- Hát az az asszony, az a kékszemű, akit ma pellengérré állítottatok... hej ilyen a keleti kék pillangó, mikor márványra száll! de te ezt nem érted nótárius.

- Csöppet se.

- Hát a márvány az asszony, a pillangó meg a szeme. Ezért az asszonyért küldött bennünket a budai basa.

- A budai basa? Hiszen csak most mentek Budára.

- Azt mondtam: megyünk? Csúszott a nyelvem, nótárius. Azt akartam mondani: jövünk. Különben is mindegy, a török nyelvben ez egyjelentésű.

A nótárius ezen nem kételkedett.

- Szóval, a nagyságos budai basa azt izeni, hogy azt az asszonyt küldjük föl hozzá.

- Elméd világos mint a nap, kitűnő nótárius.

- Nem azért. Megszoktuk tőle, hogy fölcitálja a pellengérré állított asszonyokat. A minap izent Váni Zsuskáért is. El is küldtük. Majd holnap eléadod az írást a bírónak.

- Az írást? - mondotta a török kérdő pillantást vetve a társaira. - Az írást bizony elvesztettük. Dehát nem elég az én szavam?

- Elég, - felelte a nótárius, - hogyne lenne elég?

- És az asszonyt még ma este vihetjük?

- Ma este? Alig hiszem. A bíró nem adhatja ki a tanács nélkül, a tanács pedig így vasárnap szanaszéjjel van, ki a szőlőben, ki a szomszéd községekben. Hanem holnap reggel, hiszen nektek is jobb.

Töltetett a török kupájába, és elküldte a tizedest a cimbalmosért.

A nép már akkor a délutáni isteni tiszteletről vonult hazafelé. Fekete-szűrös emberek, köztük hamúszín köpönyes, szakálas öregek, - azok mind tanácsbeliek, - aztán fehér-patyolatos gyöngyös menyecskék jöttek, s végül az aranyos ingvállú leányok, meg az iskolás gyermekek apró beszédes csoportokban. A nők mesze elkerülték a törököket, hanem a férfiak ott mentek el mellettök.

Dávidka Ferenc meg is állott egy szóra a nótáriusnál.

- Mi lesz - kérdezte, - azzal a kötélrevalóval?

- Nem tudom még, - felelte a nótárius, - de aligha süti el az idei nyár.

- Úgy kell a bitangnak, - felelte Dávidka.

Végighordozta kerek halszemeit a törökökön, aztán hozzácsatlakozott az utána érkezőkhöz.

- No, - mondotta elégedetten, - a Mátyás kölykit se fujja meg az idei szél.

- Ez az ura, - jegyezte meg Amháthoz fordulva és visszakacsintva a nótárius.

- Úgy rémlik, - felelte a török, - találkoztam már vele valahol.

- Talán Budán.

- Lehet, hogy ottan.

S magasra emelt kupával szólott:

- Éljenek a magyar férfiak, akiknek szép a feleségük!

A törököknek széles kedvök támadt. Daloltak. Török és magyar nótákat énekeltek össze-vissza, s a magyar nótákat is többnyire török versekkel.

Mikor a tizedes visszatért és jelentette, hogy a cimbalmos a török elől a szőlőkbe futott, a nótárius halkan a fülébe dörögött:

- Menj a főbíróhoz, mondd, hogy Dávidkánét eresztesse haza, mert a törökök őérte jöttek.

XIII.

Vasárnap este mikor besötétedett, Dávidka Zsuzska kiosont a házból.

A kezében két mázatlan csupor, amilyenekben az ételt szokták vinni az aratóknak. Sietett egyenesen a városházára.

Az őrmester a folyosón ült az ajtó közelében a villásbajszú Mártonnal. Kockáztak. Az asztalkán egy boros kupa volt, meg egy vörös lánggal lobogó faggyúgyertya. A körülöttük terjengő dohányfüst elárulta, hogy ők is szeretik a tilalmast.

Mikor a leány benyikkantotta a folyosó ajtaját, a két pipa gyorsan eltűnt. Csak két koppanás hallatszott, az asztal fiókjának csesszenése.

- Nini, te vagy? - kérdezte az őrmester.

Azzal megint kivette a pipát a fiókból, és tovább szívta.

- Én vagyok, Miska bácsi.

- Ételt hoztál?

- Azt, - felelte a leány. - Egy kis sült húst, meg egy kis bélest.

- Az imént járt itt Kis Andor nénje is. Meghízik ez a két rab, attól tartok.

- Hát mindegy Miska bácsi. Ha már elhoztam, hadd adjam is be nekik.

S hogy az őrmester felállott, a kötény alól egy csomó levelesdohányt dugott hirtelen a markába.

- Várj, Márton, - mondotta az őrmester a kulcsokat előcsördítve.

A dohányt beledobta a pajtás szeme előtt a fiókba s megindult a dohos folyosón a leány előtt a rabokhoz.

Először az Ilona ajtaját nyitotta ki. A leány beadta ott az ételt szó nélkül. Aztán a legény ajtajába dugta bele a kulcsot és így szólt:

- Ne soká mulass; jöhet valaki.

Mert ő már tudta azt, hogy Zsuzsi voltaképp a legényhez jár.

Zsuzsi a sarokba vetette az edényt és lázasan susogta:

- Megmentem Andor. Itt a ruhám. Öltözzön bele.

És ahogy lehányta magáról a ruhát, tovább susogott:

- Magával megyek Andor. Elmegyünk ahova akarja. A pénzt már elkészítettem, megélünk belőle holtig. Csak menjen! siessen! fusson előre! Forduljon be Pánczél Örszéhez. Az már tudja, várja. Elrejt, míg én odaérkezek.

Andor tétovázott.

- Sebesen! - szólt a leány. - Nincs veszteni való idő.

Azzal, hogy a legény még mindig határozatlanul állt, a nyakába vetette a szoknyát, lecsúsztatta a derekáig, és ott gyorsan megkötötte. Majd a kendőt tette a fejére, azt is eligazította.

A legény akkor megölelte Zsuzskát.

- Áldjon meg az Isten, milyen jó vagy hozzám!

És arcon csókolta.

A leány egy pillanatig önfeledten feküdt a legény karjaiban, aztán így susogott:

- Itt ez a kés is. Dugja a csizmaszárba. Ki tudja nem kell-e magát védenie! Így. Most pedig kösse hátra gyorsan a kezemet. Itt a fazék-kantár, ezzel. Ezt a kendőt meg tömje a számba. A többi az én gondom.

Andor megcselekedte mindezt, és még egyszer megcsókolta a leányt.

Ez volt minden, amivel a leány szerelmét viszonzhatta.

A legény kilépett, s ráfordította a kulcsot a nehéz vasajtóra.

Az őrmester szembe jött vele a folyosón.

- Várj Zsuzska, - mondotta bodor füstöket eregetve. - Éppen most izente a bíró, hogy az ángyodat kieresszem.

Andor megállott, s hogy az őrmester elhaladt mellette, égő homlokát a nedves hideg falhoz nyomta.

Az őrmester kinyitotta a Dávidkáné börtönét, és beszólt:

- Gyere no. Szabad vagy.

Az asszony kilépett.

- Amott vár a Zsuzsi. Haza vezet.

- Isten áldja meg Miska bácsi, - rebegte az asszony.

Azzal megindult a világosság felé.

Andor nem merte megfogni a kezét. Félt, hogy az asszony meglepődésében elárulja. Megindult hát előtte szapora, apró leányos lépésekkel.

Az asztalka mellett kellett elmenniök, amelyiken a gyertya égett.

Márton éppen akkor gyújtott pipára a gyertyánál. Mikor föltekintett, csak a Dávidkáné arcába pillanthatott. Andor már elkopogott előre, ki a szabadba.

XIV.

Mikor kiértek a sötét utcára, Andor visszafordult, és megfogta az asszonynak a kezét.

- Jer, siessünk!

Az asszony keze megrándult az örömtől. De egyszerre megértette, hogy a szerencse velük tart; meggyorsította a lépéseit.

Elkerülték a városháza előtt daloló törököket, s a kormos esti sötétségben a széles kociút közepén mentek az alsó kapu felé.

Kocsi görgött velük szembe. Az elől ki kellett térniök. Egy fa alá állottak, s a legény a nőnek a karját fogta.

- Álmodom, - susogta a nő, mikor a kocsi elhaladt. - Minden éjjel azt álmodom, hogy együtt futunk.

- Nem, - felelte a legény, - most az egyszer szabadok vagyunk. De kijuthatunk-e a kapun?

- Ki, - felelte az asszony. - Csak azt nézik meg, aki bejön.

Tovább mentek az út közepén. A felhők között csillagok tünedeztek elő. A hold még nem kelt föl.

Egy-egy szűrös emberrel ha találkoztak, áttértek az út másik felére. Aztán várniok kellett, a kapu közelében, míg kocsi jön, vagy kocsi megy. Azt még se merték megkockáztatni, hogy magukban kérjenek kapunyitást.

S vártak percekig. De minden perc száz év volt nekik.

Végre kocsizörgést hallottak. A zörgés közeledett. Komádi kilépett a kapusházból, s feltárta a kaput. A kocsi begördült. Ők meg mellette kiosontak.

A kapu bezárult mögöttük.

Csak akkor álltak meg, hogy összeboruljanak, mint két elkárhozott, aki a pokolból szabadult váratlanul.

- Siessünk! - susogta a legény, - nehogy utánunk találjanak.

Levezette az asszonyt az útról a kertek alá. Egy magas palánk alatt megállt.

- Ül le itt a sarkon. Vagy menj be tíz lépést a gabonába és feküdj le.

- Mit akar Andor? Csak nem akar itt hagyni!

A legény letépte és szórta magáról a női ruhát.

- Dolgom van még bent, - mondotta komoran. - Ne kérdezz semmit. Várj. Azt hiszem, nem tart éjfélig.

- Dehát minek megy el? Megfogják!

- Nem. Itt a palánkon ugrok be, és itt is térek vissza. Tedd a Zsuzsi ruháját a fejed alá és aludj, pihenj lelkem, mert aztán reggelig folyton megyünk.

Lefejtette gyöngéden az asszony marasztaló karjait. A kést a csizmaszárban bejebb szorította.

Beugrott a palánkon.

XV.

Az idő már éjfélre jár, s a nótárius még mindig ott ül a törökökkel a bor mellett. A vágott arcú Amhát sok ujságot tud az ország minden városából, s a szultánnak a házában is élt, még pedig a háremben. A hangja vékonysága bizonyította, hogy megvan erre a kvalifikációja.

Hát mindezek érdekelték a nótáriust.

Hanem éjfélután föl kellett bomlania a társaságnak. A volt bíró jelent meg közöttük rendetlen öltözetben, hajadon fővel, mint aki égő házból futott a szabadba.

- Nótárius uram, - lihegte - küldjön a bíróért, és gyerünk föl a városházába.

Azzal megindult sebesen előre.

- Valami baj van, - mondotta a nótárius Amhátnak. - Ha lehet: visszatérek.

Azzal futtatta a szolgáló tizedest Dús Jánosért.

Buda Lőrinc lerogyott a szobában a karosszékre.

- Kis Mátyás volt nálam, - lihegte az ember - az akasztott Kis Mátyás.

A nótárius csak nézett rá értetlenül.

- Álmodott Lőrinc bátyám.

- Ő volt, a tulajdon maga élőeleven személyében!

A nótárius a fejét csóválta.

- Márton, - szólt a tizedesnek - hozz hamar vizes kendőt. Hamar!

- Jaj, miket kell megérnem! - sopánkodott a fejét fogva Buda Lőrinc. - Elbujdosok már innen! Itt hagyom Nagy-Köröst.

Az új bíró is megérkezett. Kérdőn nézett a nótáriusra. A nótárius csak vállat vont és Buda Lőrincre mutatott.

Buda Lőrinc folytatta:

- Ahogy ott fekszek az ágyamon, hallom ám, hogy valaki dörömböz, veri a kaput dühösen. Kérdezi a szolgálám, hogy ki az! Feleli, hogy Ceglédre jön, háborús hírt hoz a vajdától.

Buda Lőrinc lihegve és szaggatottan beszélt. Máskor vörös-kék ábrázata, most valami sárgászöld színt játszott a beszédhez. A keze pedig minden harmadik szónál a nyakához emelkedett. És a nyakát tapogatva folytatta:

- A szolgálám mondta neki, hogy nem én vagyok most már a bíró, de az az ember se nem látott, se nem hallott, csak verte, rúgta a kaput veszettül. Kiszólok a szolgálámnak, hogy csak eressze be, gondoltam, majd ide igazítom, ha éppen olyan a híre.

Buda Lőrinc megint fulladozott, hákogott, mint a lúd.

Márton megérkezett a kendővel. A nótárius elvette tőle és rácsavarta gyöngéden Buda Lőrincnek a fejére.

- Most pedig ágyba Lőrinc uram, és herbatét iszunk.

Buda Lőrinc úgy földhöz csapta a kendőt, hogy a víz szétföccsent belőle.

- Nem vagyok én bolond! Nézzék meg a nyakamat. Az az ember majd csaknem megfojtott.

- Dehiszen én egész este nálad voltam, - szólt az új bíró. - Még oda hozták a hírit, hogy a legény is megszökött: leteperte a Dávidka-lányt és betömte a száját. Annak a ruhájában szökött meg.

A nótárius elámulva nézett, Buda Lőrinc azonban nem hallott szót.

- Azután történt alig félórára, - hörögte tovább, - ahogy beereszti a szolgám az embert, azt mondja neki, hogy fusson a papért. Az a tulok elfut. Én magam maradok vele. Az ember be. Torkon ragad engem és leteper a földre, rátérdel a mellemre, két marokkal szorítja a torkomat: - ösmersz-e Buda Lőrinc: - aszongya. A gyertya égett, megismertem, hogy Kis Mátyás. Azt gondoltam, boszorkány nyom. De az ember nem eresztett el. Azt mondja: Hova tettétek a fiamat? Elmondom neki, hogy éppen az imént szökött meg, hát akkor eleresztett és elrohant, mint a veszett bika.

- Kis Mátyás?

- Az.

- Dehiszen itt vannak az írások, - szólt a nótárius felpattanva. - Adja ide a kulcsot bíró uram.

Dús János átadta a szekrények kulcsát. A nótárius meg fogta a gyertyát és az egyik szekrényből gyorsan kiforgatta az iratokat.

- Ehol van, - azt mondja, egy csomó poros papirost dobva az asztalra. - Itt a hadnagy jelentése, hogy az embert felakasztatta.

Jelentem a tekintetes nemes városnak, hogy a kódorgó Kis Mátyást ma a szőlők alatt megfogtuk és sok gonosz cselekedetért felakasztottuk.

- Azután itt a nazur bég írása:

Kis Mátyás kőrösi alattvalót különféle orzások és ragadozások miatt a kőrösiek felakasztották. Ezt az ügyet a kincstár megvizsgálta és a kőrösieknek ezt a tezkerét adta, hogy emiatt senki őket ne háborgassa.

*Daut,
budai defterdár.*

Az írás pedig kelt 1061-ben, ramazán hónap 9-én, vagyis 1640-ben november közepén.

- És mégis ő volt, - hörögte Buda Lőrinc.

- Küldjünk a hadnagyért, - szólt a bíró, - a legényt el kell fogni. Kend pedig feküdjön le Buda Lőrinc uram.

És a tizedest a hadnagyért futtatta.

- Még egy harmadik bizonyítványunk is van a Kis Mátyás haláláról, - szólt a nótárius, egy sárga papirost kiterítve. - Ihol-e, a basa írása.

Kelt Pesten, november 16-án. Így szól:

„Kőrös városában Kis Mátyás alattvalót fölakasztották, törvényesen végezték ki. A városbeliek a kivégzésről ezen tezkeréért a törvény értelme szerint megfizettek.”

*Szefer,
pesti dserdabasi.*

- És mégis ő volt! - szólt az asztalra csapva Buda Lőrinc. - Hiszen csak ösmerem. Olyan benyomott orra nem volt itt soha senkinek, sem olyan vastag hangja.

A nótárius a fejét rázta:

- Aki egyszer meghalt, Buda Lőrinc uram, az nem szorongatja többet senkinek a torkát.

Márton a hadnagy egyik legényével lépett be az ajtón.

A legény megállt az asztal előtt, és mély remegő hangon szólott:

- Jelentem alásan, a tekintetes hadnagy úr meghalt.

A három ember álmélkodva nézett reá:

- Meghalt? Hogy halt meg? Mikor halt meg?

- Most.

- Most? Hát hogyan? Mi történt vele?

- Megölték.

És egy nagyot nyelve, mintha a szemében ingó könnyeket akarná visszanyelni, folytatta:

- Ahogy jöttünk a pusztáról a város utcáján, még a hold is világított, oszt közben lovagolt a tekintetes hadnagy úr, balrul én, jobbrul a János. Már majdnem odaértünk a házhoz, egyszer csak azt mondja: Jaj! Azzal lefordult a lórul.

- Lelőtték.

- Nem. Nem hallatszott lövés. Ember se járt arra. Fölvesszük a földről. Bevisszük a házba. Azt gondoltuk, hogy a guta ütötte meg. Hát mikor letesszük, akkor látjuk, hogy egy nagy réznyelű kés áll a mellében.

- De hát ki ütötte bele? - kérdezte az új bíró.

- Senkit se láttunk. A hold sütött. Nem volt mihozzánk közel egy lélek se.

A nótárius összenézett a bíróval. Ők ketten gondoltak valamit.

- Azt a szökött legényt meg kell keresni! - mordult meg haragosan a nótárius.

XVI.

A nagy lótas-futás a törökök figyelmét is fölkelte.

- Mi az hé? - kérdezte Amhát az egyik városszolgát.

- Sok minden, - felelte a szolga. - A hadnagy meghalt. A rabok megszöktek.

- Az asszonyok is?

- Csak egy volt.

- Dávidkáné?

- Az.

A török káromkodott.

- Hát hova, merre, hogyan szökhett meg?

- Hiszen ha azt tudánk. Lehet különben, hogy még a városban vannak.

A hat török lóra kapott s hatfelé futott a városban. Hangos kiáltozással hirdették, hogy ők a nazurbég küldöttei, és hogy a fejével lakol, aki Dávidkánét elrejt a házában.

A Dávidka házat is fölverték. No ott szép jeleneteknek voltak tanúi. A Zsuzska leány ott térdelt a bátyja előtt, és jajgatva rimánkodott:

- Ne bántsd őt! Ne öld meg! Ártatlan az a legény!

- Megbolondultál? - üvöltött Dávidka. - Hogy volna ártatlan!

- Én voltam bátyám, akkor a kertben, nem az asszony.

Dávidka megtántorodott:

- Nem igaz! Te csak menteni akarod azt a lotyót.

- Anyám sírjára esküszöm. Én voltam. Szerettem azt a legényt...

- De hiszen akkor az asszony nem bűnös!

A leány a fejét rázta:

- Nem.

A bős ember ellökte a leányt, és kirohant a házból. Futott a városházára:

- Hol az asszony? Ártatlan! Száz aranyat, ezer aranyat, házamat, földemet adom annak, aki előkeríti.

Török kürt szólt a piacon. A hat lovas török a kürtszó felé száguldott.

A kürtös jelentette, hogy megkérdezte a két kapust: az asszony a kecskeméti kapun ment ki a leányruhába öltözött legénnyel.

A hat török elzúgott, mint a darázsraj az asszony után.

*

Az asszony pedig míg ezek történtek, ott lapult a buzában. Nem aludt szegény, hej, dehogy is tudott aludni. Azon aggódott, hogy Andor megint törbe kerül, s ő szegény hova hajtja akkor a fejét? Ezen a nagy világon csak az az egy szív volt az ő egyetlen párnája.

A hold fölkel és sétára indult már a felhők és csillagok között. A város csendes volt. Egy darabig kihallatszott a mulató törökök dalolása. Az egyik hangja hasonlított a marhabőgéshez. Aztán azok is elhallgattak. Csend ült az egész világon.

Egyszer aztán csörtetés hallatszott a kertben.

Ez ő!

Csakugyan átvette magát a palánkon, s nagy huppanással előtte termett.

- Ilona, - szólt halkán.

- Itt vagyok, - felelt az asszony fölemelkedve.

- Jer, siessünk! Minden perc aranyat ér!

És megindult a buzában az asszony előtt napkelet felé.

- Hol volt Andor? - kérdezte az asszony.

- Fizettem, - felelte szárazon a legény. - Kettőnkért fizettem.

A hold világított nekik. Csakhamar a pusztákra értek. Ott már könnyebben lépkedtek a szikes egyenes mezőségen.

A virradat a Kara pusztán találta őket. Itt vizet ittak, s örültek, hogy egy dervisen kívül senkise volt a kút mellett.

A dervis csak annyit kérdezett tőlük, hogy messze van-e még a város, azután visszafeküdt a fűbe, feje alá igazította a batyuját, és betakaródzott a köpönyegével.

A két menekülő napfelköltek a Körös-érben mosta meg az arcát.

Ott már könnyebben lélekzettek. Az árok is takarta őket, a bokor is...

És ők siettek mindegyre napkelet felé.

*

Te áldott napfény! te tündöklő örök tüze a mindenségnek, köszönt az ezernyi dalos madárral két szegény földönfutó!

Ott sietnek ők a harmatos mezőn, a harmattól szürke fűbokrokon át. Milyen fáradtak és milyen porosak!

Amint átlépnek a széles kocsúton, az út túlsó felén széles víztükrö ragyog föl előttük. A legény örvendezve kiáltja:

- A Tisza!

Hanem ugyanakkor végigpillantott a kocsúton, és megrettent.

- Török jön! - mondotta megrántva az asszony kezét, - siessünk!

A széles kocsúton egynehány török lovas vágatott feléjük.

Siettek. Szinte futva mentek a Tisza felé.

- Ne fuss, - szólt a legény - utánunk jönnek, ha futunk.

De egy perc múlva megint futott ő is.

A török lovak sebes dobogása egyre közelebb és közelebb hallatszott. Egyszer csak eltompult, elhalt a dobogás. A legény visszafordult, Láta, hogy a lovasok lekanyarodtak a kocsútról a mezőre. Jönnek utánuk.

- Fuss! - kiáltotta a legény, - csak le a Tiszának!

Azt remélte, hogy vagy csónakot, vagy halászokat talál a Tisza partján.

És futott. Nyomában az asszony.

A törökök örömdítása jelezte, hogy a zsákmányt biztosnak tekintik.

A hat körösi török érte őket utól. Ahogy a jenei úton keresték a menekülők nyomát, a dervissel találkoztak. Az mondta nekik, hogy a fiatal pár keletnek tart.

A lovak egyre közelebb dübörögtek. A legény látta, hogy a Tiszát nem érhetik el.

- Még csak botom sincsen, - szólt szinte könnyezve dühében.

És megállott. Szembe fordult a törökökkel.

Az asszony szegény mögötte állt a fűben, és eltakarta szemét.

- Uram Istenem! - rebegte, - én Uram Istenem...

A legény akkor látta, hogy a törökök hatan vannak. Ugyanakkor azt is megpillantotta, hogy egy magyar lovas kanyarodik a Tisza mellől sebes vágatást eléjük. A lovason ócska fekete szűr és süveg van. Hosszú ősz haja fehér zászlóként lobog utána. Hosszan kieresztett karikással durrongva hajtja a lovát.

- Apám! - kiáltja a legény.

Csaknem egy percben rúgatatott oda a török a vén betyárral. A vágott arcú Archát egy oldal-kanyarodással kivált a csoportból és az asszonyért hajolt. Az asszony futott, de a török elkapta és fölragadta a lovára.

Ugyanebben a pillanatban öt kard villant meg a legény körül.

A levegőt tompa ordítás rázta meg. A vén betyár kieresztette ólmos karikását és közibe csördített az öt töröknek.

Az ostor az egyik töröknek a nyaka köré fonódott. Azt az öreg lerántatta a lóról. A másik török kardja lesujtott a legényre. A legény megtántorodott és elbukott a fűben.

Akkor a törökök megfordították lovukat és Amhát után iramodtak. Azonban a vén betyár is megsarkantyúzta a lovát. Dühös hujjogással robogott a fia gyilkosa után. Leghátul futott az. A vén betyár kieresztette a karikást utána, s lerántotta hanyatt a lováról. A rántása oly iszonyú volt, hogy a maga lova is térdre esett, s a vén betyár a ló nyakán át a fűbe hemperedett.

Annak a töröknek nem kellett több. A nyaka csigolyája eltörött az esésben. Ott maradt ahova esett, mozdulatlanul.

A másik török föltápáskodott ezalatt és a Tiszának rohant. Talán úszva akart elmenekülni. A vén betyár a holt török kardját felragadva nézett utána. A török a vízbe ugrott, s nem is merült fel többé. Bizonyosan a rajta levő fegyver húzta le mélyebbre.

A vén betyár a fiához sietett. Letérdelt melléje és felölelte, fölemelte a fejét.

- Andor! kedves jó fiam! élsz-e?

A fiú nem felelt. A fejéből, karjából csöndesen buzgott a vér.

A vén betyár egyet törölt a szemén az ingeujjával, aztán műértő kézzel tapintotta meg a vérző fejsebet.

- Oda se neki, - mormogta, - nincsen szétesve.

Aztán a kart tapogatta össze; föl- és lehajtotta egypárszor, s hogy csonttörés ott se mutatkozott, arra is csak azt morogta:

- Oda se neki!

Egy dühös pillantást vetett még a porfelhőbe borult törökök után, aztán felfogta a fiát az ölébe és levitte a vízparton.

Körülnézett ott, és egy fűzfabokor árnyékában meg is pillantotta amit keresett.

Egy barnára avult halászcsonak ringadozott ottan. Abba vitte a fiát. Kiemelte félig a csónakból, s ő maga meg kötésig a vízbe állt. Locsolta, mosogatta a fiát.

A legény magához tért.

- Kedves egy fiam! - szólott az öreg, - én vagyok itt lelkem! No csak tartsd a fejed szépen.

És locsolta a mély vágást tovább.

- Az asszony, - szólt a legény bágyadtan, - hol van?

- Elvitte a török. Sokan voltak no. Azt most már vedd ki a fejedből.

A legény erre megint lehunyta a szemét és elhanyatlott.

- Ejnye no, - szólt az öreg, - de gyöngye vagy.

Pókhálót szedett össze a fűzfák ágain, és rárakta a fia fejére. Azután leszakította a saját ingének az ujját könyékig és bekötözte a fia fejét erősen. Az ingujj bő volt. A kar vágására is jutott belőle. Mély volt az a vágás is, a csont kifehérett a sebből. De összeillesztette az öreg gondosan.

Azután kigázolt a vízből. A csizmájából kiöntötte, a ruhájából kifacsarta a vizet.

A lova ott legelészett. Elfogta és hozzákötötte a csónak cölöpjéhez.

- A csónak ára, - mondotta jólelkűen.

Azzal beleült a csónakba és eloldozta a kötelet:

- Gyerünk haza fiam.

És a csónak csendesen lebegve indult meg: elsiklott a parti fűzek alatt lefelé.

XVII.

A négy török bizony nem tért vissza a két elesett cimboráért. Vitték a zsákmányt. Micsoda asszony! Konstantinápolyban adnának érte kétszáz aranyat!

Az úton egy kétlovas kocsi haladt. A kocsiban egy nagyszakálú pap ült, balján a kántor, a kocsis mellett ministráns gyerek. A gyerek kezében hosszú fakereszt. Temetésre mennek.

A kocsis letért a törökök elől az útról, de a törökök közrefogták.

- Szálljatok le! - kiáltotta Amhát. - Dolgotok lesz.

Azok a fegyvertelen jámborok engedelmeskedtek szó nélkül. A kocsis is le akart szállani, de azt a török visszaparancsolta. Aztán a paphoz fordult:

- Látom, hogy temetésre készültetek. Amott a Tisza mellett is van három halott. Két ember meg egy kutya. Földeljétek el őket tisztességesen.

Azzal az asszonyt belevetette a kocsiba. Maga is melléje ült és rákiáltott a kocsisra:

- Fordulj meg!

A szegény asszony könnyes szemmel fohászkodott az égre.

A kocsi darabig az országúton haladt, aztán Amhát parancsára lekanyarodott a Tisza füzesei közé.

Nem is volt tanácsos nappal az úton járniok. A magyarok, ha azt látták, hogy asszonyt, vagy gyermeket visz a török, ásóval, kaszával is rájuk támadtak. Hát nappal csak lappangva utazhattak. Így se volt merszők sokáig menni. Mikor már annyira jutottak, hogy a pap boszújától nem volt mit tartaniok, Amhát egy sűrű füzesben megállíttatta a kocsit.

- Van-e valami ennivalód? - kérdezte a kocsist.

- Bizonyosan van, - felelte a kocsis savanyún. - Az ülés alatt lesz valami.

Az ülés láda volt. Abban a törökök megtalálták a sült libát meg a kulacsot.

- Ej, - kiáltotta Amhát vígan, - nem is gondoltam, hogy ez a pap ilyen okos ember!

A libának csak az egyik combja hiányzott. Azt a pap még otthon költötte el, kóstolónak. Amhát rátette a libát a kulacs oldalára és négyfelé nyiszálta. Hanem, hogy az egyik combja hiányzott a libának, a három török hallgatva várta, hogy miképpen történik a megosztás? Ha férfi volt volna Amhát, bizonyára odakínálja először a pecsenyét az asszonynak. De Amhát nem volt férfi. Az asszonynak csak egy karaj kenyeret vetett. Az asszony pedig fogta a kenyeret és a szeme közé vágta.

A törökök nevelték.

Egy soványképű arab volt köztük. Amhát annak tolta a hiányos libarészt.

- Nesze Kötü, te úgyse sokat izzadtál az asszonyért.

A csonka részt talán egykedvűen fogadta volna az arab, de a megjegyzésre dühösen pillantott:

- Annyi a részem benne, mint neked! mint akármelyiteknek! - felelte fölforrva.

- Hohó! - szóltak valamennyien, - te jöttél leghátul!

És a legidősebb, egy csapzott bajszerű vén haramia, hozzátette:

- Te csak utánunk kullogtál.

Az arab érezte, hogy a libafelosztás a zsákmányosztásnak a próbája. Rálobbant a csapzott bajsúrára:

- Gazember, aki különbséget kíván a zsákmányban.

- Nekem mondd a gaz szót?

- Mindenkinek, - recsegt az arab, - és neked is Balik, ha velem akarod a rövidet húzatni!

Szemben ültek. Köztük a liba. Kötü keze a törön. Balik kezében a dárda.

Balik nem vitatkozott tovább, csak egyet fordított az ólomnyelű dárdán, s a kis arabusnak akkorát húzott a fejbübjára, hogy az arab csak egyet nyekkent, meg egyet fordult, s elnyúlt a fűben, mint a béka.

A negyedik török, aki nyugodtan falatozott eddig a kenyérből, fölkelt és ránézett az elesett fejére. Hát bíz a kis kopaszra beretvált koponyán akkor horpadás látszott, hogy felesleges volt arccal visszafordítani.

A török lenyelte a kenyeret és véres szemmel nézett Balikra:

- Most már én is azt mondom, hogy gazember vagy Balik. Úgy püfölsz itt, mintha te volnál a legérdemesebb.

- Hallgass Agár, ne csaholj!

Agárnak hívták a csúfnevén, mert hosszú volt az orra, és kicsiny az álla, és derékra is sovány.

Balik fenyegetően rázta a dárdát.

- Hohó! - felelte szikrázó szemmel Agár. - Velem nem lehet olyan röviden elbánni.

Balik nem feleselt. Dűhtől kidülledt szemei elég érthetően kifejezték, hogyan akar osztani a pecsenyében. Ahogy ott guggolt, hirtelen fölegyenesedett és megsuhintotta a dárdáját.

Azonban Agár csakugyan kutyalegény volt. Keresztül ment ő a konstantinápolyi szpáhiiskolán: megtanulta hogyan kell a vágató lovon ülve feldobálni a fegyvert.

A Balik dárdája a földbe szottyant. Agár előrántotta a handsárját.

És akkor a két handsár villant meg egymás ellen. Agár igazi agárként szökött az erős vállas Balikra és keresztüldöfte a hóna alatt a handsárját. Csak a ruhát döfte át, de a roham olyan erős volt, hogy Balik hanyatt esett.

Azonban Agárt is magával rántotta.

Amhát pedig evett ezalatt nyugodtan. Minek is segítene? Mentül kevesebben maradnak, annál több jut öneki. Most már a két pap lova is érték, meg a kocsi.

A két megadázott birkózó ide-oda vonaglott és hempergett a fűben. Balik még estében elejtette a handsárját, de amaz se tudta forgatni, mert a karja le volt szorítva. A kék posztó szinte repedt az izmos Balik karján, ahogy Agárt magához szorította. Össze akarta roppantani a mellkasát. Azonban így alulról nem lehetett. Átvetette hát a lábát az Agár lábán és föléje fordult.

- Al Allá, Agár! (Isten veled!) - szólt Amhát búcsúzásképpen. És beletömte a libamellet a szájába.

Bizonyosnak látta, hogy a Balik keze alatt megfullad.

Azonban Agárnak a fordulás következtében fölszabadult a jobb karja. Abban a kezében volt a handsár. Amint Balik föléje került, belemélyesztette a vékonyába.

Balik száján vér ömlött ki, karjai megtágultak. Agár lefordította magáról, s Balik végigdőlt a fűben, úgy hogy a karja a melle alá bicsaklott.

Mintha az volna az utolsó gondolata, hogy kardot vonjon.

XVIII.

Dávidka pedig ezalatt dühöngve ment mindenütt a török nyomában.

Ötödmagával indult a törökök után, s pénzzel is megrakta magát. Vagy vér, vagy arany árán, de vissza kell szereznie az asszonyt.

A török lovak patkóját könnyen meg lehetett különböztetni a magyarokétól. Kisebb és egészen befogja a ló talpát. Csakhogy ahol járt út van, gyalog kell követni.

Délután megtalálta a két holt törököt a Tisza partján. A pap bizony nem temette el őket. Majd beleveti aki únja, a Tiszába.

A puha talajban könnyű volt a nyomokat követni, de már a kocsúton el-elveszett a nyomuk. Egy lovasnak gyalog kellett mindig elől menni, hogy a nyomokat figyelje.

Este felé megint találtak két holt törököt, de megtalálták az asszony csizmájának a nyomát is. No helyes kis nyom volt. Dávidka káromkodott, de reménykedett is, hogy másnap rájuk akad.

A sötétségben nem lehetett tovább nyomozniok, de látták a csapáson, hogy a török bujkálva viszi az asszonyt.

Belevetették hát a két holt törököt a Tiszába, és megháltak ott, ahol azok napközben tanyáztak.

Hanem a két másik török nagy útát haladt éjszaka s most már, hogy két magyar ló is keverte az úton a nyomokat, Dávidkáéknak még nehezebb volt őket követni.

Már négy napja kóboroltak, hol az úton, hol a Tisza mentén. Az ötödik napon a hódmezővásárhelyi úton teljesen elvesztették a nyomokat.

Dávidka a haját tépte.

- Hagyd a pokolba, - szólt az egyik vén katona, aki már únta a mulatságot, - teérted úgyse mászkált volna ennyit az az asszony.

- Tudod is te azt! - felelte dühösen Dávidka.

Junius reggeli napfényben fürdött Hódmezővásárhely városa, mikor Dávidkáék belovagoltak nagy kedvetlenül. A széles nagy utcán már messziről látták, hogy a nép zavarog a községháza körül.

- Agyon kell ütni! Fel kell akasztani! - kiáltják mindenfelől.

A csoport közepén fölemelkedik egy kövér barna ember és botját rázva beszél:

- Igaz, hogy nem lenne érte kár atyámfiai, de gondoljátok meg, hogy kiválthatunk vele egy vagy két vásárhelyi rabot.

Dávidkáék ekkor látták, hogy a csoport valami kocsi körül lázong, s hogy a kocsin egy asszony ül.

- Az én feleségem! - ordítja örömmel Dávidka. - Félre innen, hadd menjek a feleségemhez.

Az asszony felpillant az ismerős hangra, de helyette csak a nép örvendezik:

- Nini, - mondják - ez az ura.

És ugyan elcsudálkoznak, hogy a házaspár nem borul egymásnak a nyakába.

Az asszony ül a kocsin egykedvűen. Mellette a forradtképű török, össze-vissza kötözve, meg a pap kocsisa.

Hát a törököt akarták agyonverni.

- Ki szabadította meg? - kiáltja Dávidka kevélyen. - Nem maradok adósa neki!

- Én, - feleli a kocsis, a fejét fölemelve.

Dávidka tüntető mozdulattal vett elő egy nagy aranypénzt és odanyújtotta a kocsisnak.

A nép éljenzéssel fogadta ezt a jelenetet.

- Ha akarsz, - folytatta Dávidka, - holtig nálam lehatsz.

Mindenki azt gondolta, hogy fiának fogadja, azonban Dávidka így fejezte be a mondatot:

- Örökös szolgálomnak, kocsisomnak fogadlak meg.

- Köszönöm, - felelte a kocsis, - pap az én gazdám, csak akkor izzadok, mikor eszek.

A nép nevetése ekkor Dávidka ellen fordult.

Dávidka a szégyentől elvörösödve felelte:

- Hát majd másképpen jutalmazlak meg, ahogyan te akarsz.

Aztán a feleségét kérlelte meg a kevély ember.

- Tudom, hogy ártatlanul szenvedtél, - mondotta. - Minden kivilágosodott. De csak gyere haza. Mától fogva te vagy az úr a háznál.

Az asszonynak Isten tudja hol járt a gondolata. Nem felelt. Békén engedte, hogy Dávidka melléje üljön, csak mikor a kocsi elindult velük visszafelé, akkor szólalt meg: búcsút intett a kezével a vásárhelyieknek.

- Isten áldjon meg jó emberek.

Az úton aztán elmondta a kocsis, hogy hogyan szabadultak meg a töröktől. Mikor már csak kettő maradt belőlük, a forradtképű azt kérdezte, hogy:

- Van-e ásó a kocsin, el kellene temetni a két halottat.

- Ásó nincsen, - feleltem, - hanem ebben a nyirkos földben a löcs is megteszi... Jól van, rám parancsolnak meg az asszonyra, hogy ássuk el a két halottat.

- Te is? - kérdezte Dávidka.

Az asszony bólintott.

A kocsis folytatta:

- Hát én aztán, hogy kezemügyibe került a kocsi löcse, úgy vágtam kupán a kisebbik törököt, hogy az egyszerre felhamburkázott. Hanem az a kutya forradtképű, cudar annak az ereje. Lefogott és megkötözött. Azt gondoltam, hogy felakaszt, vagy hogy a Tiszába vet, még kiáltottam is az asszonynak, hogy izenje meg a falumba, mi történt velem. Mert az asszony, hogy az én harcomat látta, futásnak eredt és segítségért kiabált. Hanem a török meggondolta, hogy nálam nélkül nem juthat Temesvárra, hát csak felkötött az ülésbe és folyton ott volt a keze a késen. Az asszonyt is megkötötte, így jöttünk éjjelenként idáig. Itt aztán, hogy dalolást hallottunk, kirántottam a lábamat a kötélből és nagyot kurjantottam, hogy mondok: Hé emberek! Ide hamar! A török azt se tudta, hogy hozzám kapjon-e, vagy a lovakhoz. Volt annyi

eszem, hogy a gyepelőt is tartottam. Úgy vágtam a szeme közé az ostorommal, hogy egyszerre vérbe borult a látása. Úgy nyomták el aztán az árokban.

Az asszony az úton egyre szomorúbb, egyre lankadtabb lett. Hiába beszélt hozzá Dávidka, csak *igen, nem*, volt a felelete.

Délután föltűnt előttük a szegedi vár minaréja. A félhold ragyogott a tetején. A nap melegen sütött. A Maros meg a Tisza tele volt fürdő gyermekekkel.

- Itt meghálunk, - mondotta Dávidka.

- Meg, - felelte az asszony, a Tisza széles víztükrét szemlélve.

A kocsi rágurult az ingó-bingó hajó hídra s a lovak csendes dökretéssel mentek az ócska hosszú faalkotmányon.

Mikor a kocsi a híd közepére ért, az asszony fölszökött. Kivetette magát a kocsiból s a következő pillanatban ott volt nagy loccsanással a hullámok között.

A piros kendő lelebbent ugrás közben a fejéről és fönn is maradt a víz színén. Az asszony is előtűnt még kétszer, aztán elmerült a vízben.

Mikorra csónakot kerítettek elő, már valahol a víz fenekén nyugodott az asszony. Még csak a piros kendőt se fogták ki Dávidkának.

XIX.

Szeged alatt most is ott van az a hat holdas kis fás bozotos sziget, amelyen valamikor a boszorkányokat égették.

A sziget ma is átjárhatatlan sűrűség. A közepén szilfa nő, vad óriás szálakban, köröskörül fűz-bokrok és kövér nyárfák. Abban az időben csak az északi végén volt egy kis tisztás, ahonnan a szél hamvakat és megszenesedett csontokat szórt a Tiszába. Ember a földjére nem lépett soha. Még a halászok is babonás félelemmel kerülték azt a tájat.

Hát annak a szigetnek a déli részén vont a vén haramia. Egy nádból kötött, mohával befedett kunyhó volt a lakása ott a bokrok sűrűjében. A kunyhó egyfelől egy vén odvas fűzfának támaszkodott, másfelől meg egy földhányásnak, amely télen meleget, nyáron hűsét tartott.

Ott élt az öreg csöndes vezeklésben. Ott nevelte föl a fiát is. A Tisza ellátta őket étellemmel, kenyeret, szalonnát meg a hal árán vettek. A halat péntekenként a fiú vitte a városba, s ha netán valaki megállította és azt kérdezte tőle, hogy hova való, annak azt felelte, hogy az Alsó tanyára.

Ez az egy hazugság volt az, amit az apa megengedett neki, máskülönben becsületesnek nevelte. Tizenöt éves korában szolgálatba állt a fiú, árvának mondta magát és elszegődött ide-oda a szegedi urakhoz. Vasárnaponként aztán meg-meglátogatta az apját, kivitte neki a szükséges élelmiszereket.

A negyedik napon fölkel a legény és kiült a napra, a kunyhó elé. A feje meg a karja be volt még kötve, de a sebláz viharát már kiállotta. Ott ült az apja mellett, aki egy kondérban hallevet főzött a kunyhó előtt.

Az öreg pipázva ült egy fatuskón, de hogy a fia nem beszélt, ő se kérdezett semmit. Mit is kérdezett volna! Most már a fia akármit végzett Nagykörösön, a dolga vége mégis csak az volt, hogy meg kellett szöknie. Ők oda többé vissza nem térhetnek.

Az asszony fúrta kissé az öreg fejét, - hogy kicsoda? hogyan kerültek össze? s főképp hogy nagyon sajnálja-e a fiú az elvesztését? Szerette volna azt mondani a fiának, hogy az asszonyféle nagy búsulást nem érdemel, haj de akinek csak húsz éves a feje, másképpen gondolkodik.

Hát csak ült az öreg a vaskondér előtt és meg-megkevergette. A kondérból a paprikának és vereshagymának összeegyesült illata szállongott szét a lombok alatt. Egy arra dongó bársonyos poszméh is kíváncsian kerengett a főzés fölött és bizonyára megcsudálta azt a szokatlan illatot.

- Éhes vagy-e? - kérdezte végre az öreg.

- Nem, - felelte a legény.

Aztán megint nem beszéltek többet. Az öreg még egy kanál paprikát vetett a lébe. Arra való az, hogy aki nem éhes, az első kanál után egyszerre éhes legyen.

A fiú, immáron esztendeje mult, hogy nem látta a szigetet. Fölkelt és végigbandukolt azokon az utakon, amiket az apja vert, mikor tüzelőgallyat szedett vagy gombát a szigeten.

Megnézett minden fát, minden bokrot. Ismerős volt neki valamennyi. Némelyik vele is nőtt fel, depersze hamar meghaladta őt a növésben.

A sziget közepén három méhkas is állt. Még az ő gyermekkorában szállt oda egy elszabadult raj, s az apja tarisznyájában telepedett meg. Az öreg aztán gyékényből font nekik egy akkora kast, hogy két család is megférne benne, s a méhek ott maradtak, szaporodtak és dolgoztak.

Ott ült egy darabig a kasok előtt és nézte, hogyan jönnek az apró szárnyasok, virággal terhelt lábukat lógatva, s hogy röppennek el újból, akik már lerakodtak. Azután, hogy a fák között fülledtnek érezte a nap melegét, kibandukolt a partra. Leült egy vízbehajló fűzfa mellett, s nézte a naptól fényes hullámzó, kanyargó sárga vizet a beteg ember szomorú mozdulatlanságával.

Ahogy ott révedezik a tekintete a széles víztükrön, egyszer csak egy piros valamit lát csöndesen úszni a víz közepén.

Mi az a piros?

Bizonyosan valami asszonyi kendő.

Máskor beúszott volna érte a vízbe, de most csak bágyadtan nézte. Nem is a gondolataival nézte, csak akaratlanul és a szemével.

Hol jártak az ő gondolatai!

A kendő pedig úszott és úszott, végre eltűnt a messzeségben.

Azután egy fehér valami jelent meg a víz színén, mint tavaszi zajlaskor a vizes hócsomók szoktak úszni. A legény talán erre se ügyelt volna, ha a víz be nem sodorja a fehérséget a vízbe hajló fűzfák alá.

És akkor látta, hogy az valami halott.

Látott ő már halottat máskor is. A Tisza mentén is lakik olyan boldogtalan nem egy, aki a Tisza vizét választja sírjának. Többnyire fiatal leány az olyan. A víz elfogadja és viszi csendesesen lefelé. Megtörténik, hogy a halott megakad a parti fűzek ágában vagy gyökerében. Olyankor ők meg szokták mozdítani az ágot, hogy utazzék a halott tovább: álljon meg olyan helyen, ahol keresztény illendőséggel eltemethetik.

Hát az a halott is a szigetnek tartott.

Látszott már, hogy az ingvalla az ami kifehérlik a vízből, s hogy ott fog megakadni a vízbe dőlt fűzfában, amelyre az Andor legény rákönyökölt. Mert úgy dőlt az a fa a vízbe, hogy csak a gyökere tartotta. De azért élt, levelezett. A víz éveken át mosta zöldelő lombjait, s ők ugyan ügyeltek a fára, mert a víz sokszor hozott deszkát, vagy tuskót, vagy más olyan apróságot, ami nekik jó volt. A vízbe hajló fa minden héten fogott nekik valamit.

És a halott jöttön-jött, csendesesen lebegve közeledett. Már a haját is lehetett látni, amint hosszan lengette a víz az ingváll körül.

És a holt nő is megakadt a lehajló fűzfában.

Andor fölkelt, hogy megingassa a fűzágat, de a szeme a nő nyakán kéklő gyöngysorra tapadt. Megrázkódott, mintha villám futott volna át a testén. Rámeredt a szeme az arcára, s a következő pillanatban már bent volt a vízben: kiölelte a nőt a hullámokból.

*

Lefektették a kunyhó előtt a napfényre.

Az öreg oldozta és száraz ruhával törülgette az asszonyt. A fiú ott zokogott a fejénél, és csókolta arcát, kezét, homlokát, át meg átölelte, és szívetrázó hangon kiáltozta:

- Ilona! Egyetlen Ilonám! Ébredj fel lelkem szép angyalom.

De az asszonyon semmi jele nem mutatkozott az életnek.

- Nem értem, - mondotta az öreg a fejét rázva, - a teste még meg se hidegedett.

És föl alá mozgatta a nő karjait. Majd ecetes ruhát hozott ki a kunyhóból, és azzal dörzsölte a mellét és oldalát.

- Ha meghalt, - kiáltotta a legény, - apám, ha meghalt, akkor engem is temessen el kend, vele együtt!

A nő mellén akkor gyöngye remegés futott át. Ajkai mély sóhajtásban mozdultak meg. És felnyitotta szelíd, égszínkéék szemeit.

Vége.